

RECHTSKUNDIG WEEKBLAD

REDACTIE : RIDDER RENE VICTOR, HOOFDREDACTEUR
E. BOONEN, C. CAENEPEEL
REDACTIEADRES : PROF. MR. RIDDER RENE VICTOR, BRITSELEI 40, 2000 ANTWERPEN

DE FISCALE RECHTSPRAAK VAN HET HOF VAN BEROEP TE ANTWERPEN

Elementen voor een rechtssociologische analyse

Inleidende opmerkingen

Het voorliggende onderzoek heeft een tweevoudige beoelening. Allereerst willen wij in een beschrijvend gedeelte de volledige rechtspraak van het Hof van Beroep te Antwerpen onder de loupe nemen. Vervolgens zullen de meeste belangwekkende elementen hiervan sociologisch doorgelicht worden en zullen hypothesen voor verder onderzoek ontwikkeld worden.

Te dien einde werden alle fiscale arresten volgens een uniform analyseschema uitgewerkt. Daarna werden de aldus verkregen variabelen gecodeerd en geponst, waarna kruistabellen werden gemaakt van de voornaamste variabelen¹.

Het aantal arresten

De rechtspraak van het Hof van Beroep te Antwerpen in fiscale zaken omvat voor de periode 1/10/75 tot 31/12/78 161 arresten².

Deze kunnen als volgt worden onderverdeeld :

eindarresten ³	128 : 80 %
afstanden van geding	23 : 14 %
tussenarresten ⁴	10 : 6 %
totaal	161 : 100 %

¹ De computerverwerking werd uitgevoerd door E. Langerwerf op een TANDY TRS-80 microprocessor.

² Gedurende de onderzochte periode hebben steeds dezelfde raadsheren en hetzelfde openbaar ministerie zitting gehad. In dit opzicht is er dus sprake van een continuïteit.

³ In een aantal van deze eindarresten werden twee zaken samengevoegd. In één geval werd een eindarrest als twee afzonderlijke arresten gecodeerd, omdat de daarin samengevoegde zaken verschillend van aard waren en over de ontvankelijkheid anders geoordeeld werd.

⁴ Waaronder 4 aanstellingen van deskundigen, 4 heropeningen der debatten, 1 arrest van samenvoeging en 1 ander tussenarrest.

Uitsplitsing per jaar geeft de volgende cijfers :

	Eind-arrest	Afstand	Tussen-arrest	Totaal
1975	5	0	2	7
1976	24	7	4	35
1977	41	8	1	50
1978	58	8	3	69
Totaal	128	23	10	161

Laat men het jaar 1975 buiten beschouwing (wegens de niet volledige looptijd), dan stelt men vast dat het aantal arresten vanaf 1976 sterk toeneemt. In 1978 krijgt men zelfs het dubbele van 1976. Het aantal afstanden van geding is vrij gering ten opzichte van het aantal eindarresten.

§ 1. Sociografische gegevens

1. Ontvankelijkheid en gegrondheid van de fiscale rechtsvorderingen

De rechtsvorderingen die aanleiding gaven tot een eindarrest⁵ kunnen naar hun *ontvankelijkheid* als volgt worden ingedeeld :

⁵ Wij beperken ons tot de eindarresten. De afstanden van geding (al zijn dit ook eindarresten) en de tussenarresten worden buiten beschouwing gelaten. In het geval van afstand van geding kan men de ontvankelijkheid veronderstellen, aangezien de niet-ontvankelijkheid anders wel opgeworpen zou zijn. Ook wat de tussenarresten betreft kan aangenomen worden dat ze ontvankelijk ver-

ontvankelijk :			
volledig	111	87	%
gedeeltelijk	2	1,5	%
niet-ontvankelijk :			
«zonder voorwerp» ⁶	2	1,5	%
onbevoegd ratione loci	1	1	%
laattijdigheid	12	9	%
	128	100	%

Van de rechtsvorderingen, die aanleiding gaven tot een eindarrest, werden er 87 % volledig en 1,5 % gedeeltelijk ontvankelijk verklaard. Daarentegen werden 11,5 % der voorzieningen niet-ontvankelijk verklaard. In vergelijking met parallelle gegevens van het Hof van Beroep te Gent in burgerlijke zaken (1972) ligt dit vrij hoog. Daar werden 3 % niet-ontvankelijke rechtsvorderingen genoteerd⁷.

Dit verschil kan te wijten zijn aan verschillende factoren. Zo is het mogelijk dat een aantal advocaten wegens de recente oprichting van het Hof van Beroep te Antwerpen nog niet voldoende vertrouwd zijn met de fiscale rechtspleging. Ook valt het te onderzoeken of in Antwerpen relatief niet meer partijen in beroep gaan zonder deskundige hulp dan in Gent, met alle gevolgen van dien. In elk geval is de procedure in fiscale zaken wel ingewikkelder. Ten slotte is het mogelijk dat het aantal niet-ontvankelijk verklaarde voorzieningen in fiscale zaken in Gent eveneens hoger ligt dan in burgerlijke zaken, al is er op dit punt geen informatie.

Eens een fiscale rechtsvordering ontvankelijk verklaard, rijst de vraag naar de gegrondheid ervan. Van de 113 ontvankelijk verklaarde rechtsvorderingen waren :

Gegrond	30 = 27 %
Gedeeltelijk gegrond	14 = 12 %
Niet gegrond	69 = 61 %
	113 100 %

In de meerderheid der gevallen (61 %) verliest de eiser zijn geding⁸.

Splitst men deze tabel uit naar gelang van het jaar van het arrest dan treden wel enige significante verschillen aan het licht. Kent men aan de gedeeltelijk gegronde arresten de waarde 0,5 toe en aan de geheel gegronde de waarde 1, dan kan men een «succesratio» berekenen door de aldus verkregen som te delen door het totaal aantal arresten. Ook

klaard worden, al kan dit reeds in een eerder stadium gebeurd zijn. Bij één tussenarrest werd aanvankelijk geen exceptie van verval wegens laattijdigheid door de partijen ingeroepen. Ten einde de partijen de gelegenheid te geven nader te concluderen over de ontvankelijkheid van de voorziening werd de heropening van het debat bevolen, waarna het beroep niet-ontvankelijk werd verklaard.

⁶ De twee zaken «zonder voorwerp» behelzen vorderingen waarin het bezwaarschrift reeds volledig ingewilligd werd door de directoriale beslissing. In deze laatste twee gevallen was de aanleggende partij nochtans vertegenwoordigd door een advocaat.

⁷ M. VAN HOECKE, *Mens en maatschappijbeeld van de rechter*, Gent, 1975, p. 77.

⁸ In het reeds geciteerd Gents onderzoek bedraagt het % niet gegronde zaken 51,8 % (na herberekening) (M. VAN HOECKE, *op. cit.*, p. 77-78).

ditmaal beperken wij ons tot de arresten waar de gegrondheidsvraag expliciet wordt beantwoord.

	Succesratio	aantal arresten	
1975	0	4	0 %
1976	5	22	23 %
1977	12	35	34 %
1978	20	52	38 %

De «succesratio» gaat dus duidelijk in stijgende lijn. Een aantal hypothesen lijken het overdenken waard om deze verschillen te verklaren :

— de verdeling gegrond/niet-gegrond wordt beïnvloed door het soort zaken dat moet beslecht worden omdat voor bepaalde zaken de bewijslast gemakkelijker resp. moeilijker is ;

— de fiscus is om reden van chronisch geldgebrek minder geneigd om twijfelachtige zaken in het voordeel van de belastingplichtige te beslechten of op een voordelige wijze te settlen, zodat deze een beroep moet doen op het hof ;

— de «Antwerpse» advocaten zijn beter op de hoogte geraakt van de geplogenheden en procedures voor het hof en «filteren» de potentiële zaken zodanig dat de «bij voorbaat verloren» zaken minder aan bod komen ;

— de advocaten van het Beheer zijn in 1975 en 1976 nog «oude advocaten» van Brussel ; vanaf 1977 en vooral in 1978 zijn het de Antwerpse advocaten van het Beheer, die minder vertrouwd zijn met het fiscaal recht ;

— de magistraten van het hof zijn nu reeds vier jaar actief in het fiscaal recht en krijgen meer en meer eigen denkbeelden en inzicht, die echter van de zienswijze van het Beheer afwijken.

Bij Van Hoecke vindt men een aantal hypothesen om het toch grote aantal door het Hof van Beroep te Gent vernietigde vonnissen te verklaren :

1. een verschillende interpretatie van de wet of van de feiten ;

2. het hof beveelt meer onderzoeksmaatregelen, waardoor nieuwe feiten aan het licht komen ;

3. betere kwaliteit van de magistraten in hoger beroep ;

4. het hof heeft meer tijd om de zaken grondiger te behandelen.

Het lijkt erop dat al deze elementen ook hun invloed laten gevoelen op de rechtspleging in fiscale zaken. Zo wordt in een aantal gevallen de gegrondheid gebaseerd op een andere interpretatie van de wet. Ook wordt er op de zaken grondiger ingegaan, wat een bevestiging betekent van met name punt 4. Of het hof zelf meer onderzoeksmaatregelen beveelt lijkt ons niet zo duidelijk. Het aantal tussenarresten waarin deskundige onderzoeken bevolen worden, is vrij gering. In elk geval komen er wel nieuwe feiten aan het licht door een verder napluizen van de omstandigheden, ook door het Beheer zelf⁹.

⁹ Toch mogen er alleen nieuwe bescheiden worden voorgelegd binnen een zeer korte termijn na het aanhangig maken van het beroep.

2. Indeling van de arresten ratione materiae

De fiscale gedingen kunnen betrekking hebben op zeer verscheidene materies. Een indeling van de arresten «ratione materiae» is dan ook aangewezen.

	Eind-arres-ten	Af-stan-den	Tus-senar-resten	Totaal	%
Personenbelasting	105	20	4	129	80 %
Vennootschapsbelasting	20	3	6	29	18 %
Verkeersbelasting	3	0	0	3	2 %
Totaal	128	23	10	161	100 %

Vier vijfde der voorgelegde betwistingen handelen over de personenbelasting. In ongeveer 18 % treden vennootschappen op, terwijl in 3 gevallen of 2 % de betwisting de verkeersbelasting betreft¹⁰.

Ofschoon wij ons vooraf geen voorstelling hadden gemaakt van een mogelijke verdeling van de arresten, komt het aandeel van de personenbelasting toch verrassend hoog uit. Deze gegevens maken het niet mogelijk uit te maken of de aanslagen m.b.t. de personenbelasting relatief meer dan die m.b.t. de vennootschappenbelastingen aanleiding geven tot een rechtsvordering voor het hof van beroep. Hier-voor zouden de gegevens over de aanslagen beschikbaar moeten zijn.

Uit bovenstaande tabel valt verder nog op te maken dat tussenarresten frequenter geveld worden bij zaken die vennootschappen aanbelangen. Dit ligt voor de hand, daar de complexiteit van deze zaken hoger ligt. De helft van de zes tussenarresten van deze categorie zijn aanstellingen van deskundigen, wat impliceert dat het geding vooral over feitelijke aangelegenheden gaat.

Op basis van de gebruikte grondindeling blijft men op een vrij abstract niveau. Wil men concreter de fiscale conflicten benaderen dan is een meer gedetailleerde indeling ratione materiae te gebruiken¹¹.

Indeling van de eindarresten ratione materiae

Roerende inkomsten	5	3,9 %
- aftrek roerende inkomsten	1	
- aftrek interesten lening	2	
- aftrek kapitaalaflossing lening	1	
- roerende voorheffing	1	
Onroerende inkomsten	17	13,3 %
- kwijschelding onroerende voorheffing	13	
- vrijstelling o.v. krachtens wetten economische expansie	2	

¹⁰ In twee gevallen was de rekwirante een natuurlijk persoon, in het resterende geval een N.V.

¹¹ Het was niet steeds een eenvoudige opgave de betwistingen in een bepaalde categorie onder te brengen, te meer daar soms verschillende punten aan bod kwamen. In deze laatste gevallen werd dan gekeken naar de betwisting in hoofdorde. Daar omtrent de afstanden van geding geen informatie beschikbaar is, beperkt de tabel zich tot de eindarresten.

- meerwaarde op verkoop onroerend goed	1	
- verrekening o.v. in geval van erfpacht	1	
Bedrijfsinkomsten	67	52,3 %
- bedrijfsinkomsten	44	
- inkomsten uit nevenbedrijvigheid	2	
- aftrek bedrijfsverlies	6	
- aftrek reiskosten	2	
- bijkomend forfait belasting niet-verblijfhouders	3	
- belastbaarheid vergoeding arbeidsongeval	2	
- moeilijkheden bij aankoop onroerend goed	3	
- achterstallige wedden	2	
- kasgelden	1	
- bedrijfsvoorheffing	1	
- bedrijfsuitgaven	1	
Belasting automatische ontspanningstoestellen	8	6,2 %
Uitkeringen tot onderhoud	7	5,5 %
Aftrek personen ten laste Marokkaanse arbeiders	3	2,3 %
Verkeersbelasting	3	2,3 %
Andere	3	2,3 %
- fusie van vennootschappen	1	
- geldigheid van volmacht	1	
- belastingverhoging op betwiste aanslagen	1	
Niet-ontvankelijkverklaring van bezwaarschrift door beheer	4	3,1 %
Geen informatie	11	8,6 %
	128	100 %

Deze indeling, die uitgaat van sociologisch relevante categorieën, laat allereerst uitschijnen dat betwistingen over bedrijfsinkomsten meer dan de helft van het betwistingen-pakket uitmaken. Hierbuiten is alleen nog de groep der onroerende inkomsten belangrijk, waarbij in meerderheid kwijschelding van onroerende voorheffing wordt gevraagd. Problemen in verband met roerende inkomsten worden maar zelden aan de autoriteit van het hof voorgelegd. Relatief belangrijke topics zijn nog de belasting op de automatische ontspanningstoestellen (vnl. de wet van 5 juli 1972) en de aftrek van uitkeringen tot onderhoud. Aangaande de zaken waarover wij geen concretere informatie omtrent de bestreden materie hebben, kan nog aangestipt worden dat hieronder de meeste niet ontvankelijk verklaarde eisen vallen.

3. De aanlegger

Basisindeling voor de analyse is het onderscheid tussen de natuurlijke personen en vennootschappen.

Natuurlijke Personen

Man	96	76,8 %
Vrouw ¹²	21	16,8 %
Echtpaar	2	1,6 %
Erfgenamen	6	4,8 %
Totaal	125	100 %

Vennootschappen¹³

Curator faillissement	3	11,5 %
N.V.	9	34,6 %
N.V. in vereffening	3	11,5 %
P.V.B.A.	5	19,2 %
Belgische tak multinational	2	7,7 %
Belgische multinational	3	11,5 %
V.Z.W.	1	3,8 %
Totaal	26	100 %

Algemeen totaal : 151

Wat de *natuurlijke personen* betreft, stelt men een sterk overwicht van de mannelijke aanleggers (76,8 %) vast, terwijl de vrouwen heel wat minder als aanlegger optreden (16,8 %). Erfgenamen zijn in geding verwickeld wanneer de aanlegger tijdens het proces overleed.

Bij de vennootschappen zijn de N.V.'s duidelijk in de meerderheid. Telt men de N.V.'s, N.V.'s in vereffening en de multinationals op dan krijgt men 17 op 26, te weten 65 %. De juiste verhouding tussen N.V.'s en P.V.B.A.'s is ons niet bekend, maar het lijkt erop dat de N.V.'s vaker een beroep doen op het hof dan uit hun relatief aantal zou blijken. Over de term «multinationals» nog dit. De vijf bedrijven die wij specifiek onder deze noemer geplaatst hebben zijn zeer duidelijke gevallen. Het is echter niet onmogelijk dat onder de gewone N.V.'s niet ontdekte multinationals schuilen¹⁴.

De *natuurlijke personen* kunnen verder betekenisvol naar beroep worden onderverdeeld met twee basis-categorieën, zelfstandigen en niet-zelfstandigen¹⁵.

Zelfstandigen	53	42 %
Arbeiders	5	4 %
Lagere bedienden	15	12 %
Hogere bedienden	14	11 %
Gepensioneerd	9	7 %
Zonder beroep	6	5 %
Geen informatie	23	18 %
	125	100 %

¹² Hierbij treedt driemaal een C.O.O. als tweede aanlegger op.

¹³ De identificatie van de vennootschappen was niet steeds gemakkelijk. Men beschouwe de typologie met hun aantallen als indicatie. In de tabel gaat het om eendarresten en afstanden.

¹⁴ De relevantie van het gemaakte onderscheid in P.V.B.A., N.V. en multinational berust op het feit dat men volgens de theorie van Galanter — *rebus sic stantibus* — een hiërarchie in de resources van iedere categorie kan terugvinden.

¹⁵ In een beperkt aantal gevallen was het bij gebrek aan nadere gegevens vrij moeilijk om de hoedanigheid zelfstandige dan wel loon- of weddetrekkende met de nodige zekerheid vast te leggen. De nu volgende cijfers dienen dan ook met de nodige voorzichtigheid geïnterpreteerd te worden, al lijken de grote lijnen wel betrouwbaar.

De *zelfstandigen* vormen wellicht (bijna) de meerderheid van de appellanten¹⁶. Het is duidelijk dat de zelfstandigen oververtegenwoordigd zijn in vergelijking met hun aandeel in de totale beroepsbevolking. Dit staat in verband met hun fiscale positie in het invorderingssysteem. Het vaststellen van de grondslag voor de belasting van de zelfstandigen geschiedt op basis van hun aangifte. Deze wordt aan de hand van de wettelijk verplichte boekhouding of comptabiliteitsstukken gecontroleerd, doch velen die hen een inkomen verschaffen, zijn er dikwijls niet toe gehouden er een boekhouding op na te houden, wat de controlemogelijkheid van de fiscus verengt. Hiermede contrasteert de fiscale positie van de bezoldigde. Zijn inkomen staat geboekt in een boekhouding, waartoe de fiscus toegang krijgt. Daarenboven wordt de belasting op zijn bezoldiging aan de bron afgehouden¹⁷.

Onder de zelfstandigen nemen de handelaars het grootste percentage voor hun rekening. Van 18 personen weten wij alleen dat ze handelaar zijn. Daarnaast zijn er nog 6 herbergiers, 3 bakkers, 2 loodgieters. De groep der aannemers telt 6 eenheden, die der landbouwers 4. Verder vinden wij nog de namen van drie diamantairs terug. Ten slotte figuren nog 2 geneesheren, 1 apotheker, 2 advocaten en 1 notaris op onze lijst. Men had kunnen verwachten dat beoefenaars van sommige vrije beroepen bv. geneesheren en advocaten, talrijker bij de appellanten te vinden zouden zijn. Fiscale onderschatting en fraude zouden bij deze categorieën veelvuldig voorkomen¹⁸. Daarom kunnen wij als alternatieve hypothese formuleren dat zij zo de regels van het spel beheersen dat zij in de administratieve fase van het contentieux met de fiscus een overeenkomst weten te sluiten.

Bezoldigden nemen ongeveer een vierde van de eisen voor hun rekening. Hogere bedienden zijn relatief talrijker. Arbeiders komen slechts in beperkte mate aan bod. Hun aandeel wordt nog overtroffen door personen zonder beroep (meestal vrouwen) en de gepensioneerden.

Ten slotte iets over de nationaliteit van de eiser. Hierover zijn geen absolute juiste cijfers te verschaffen, aangezien wij in een aantal gevallen op vermoedens moeten voortgaan. Zoals te verwachten viel zijn de grote meerderheid der aanleggers vermoedelijk van Belgische nationaliteit of vormen zij een vennootschap naar Belgisch recht. Binnen de onderzochte groep kwamen wij evenwel vijf aanleggers tegen van Duitse en vijf van Nederlandse nationaliteit. Daarnaast waren er twee Amerikaanse bedrijfsleiders benevens drie gastarbeiders van Marokkaanse nationaliteit. Deze aantallen zijn overigens te klein om het beschrijvende niveau te kunnen overstijgen.

4. De geografische herkomst van de rechtsvorderingen die tot een eendarrest leidden

Welk is de geografische herkomst van de rechtsvorderingen die tot een eendarrest leidden? Is er een verschillende

¹⁶ Minstens 42 %, plus wellicht de helft van de «geen informatie» (9 %).

¹⁷ J. VAN HOUTTE, I. CALLENS, R. LAFAILLE, J. LEFEVERE, *Aanvaarding van de rechtsnorm. Houdingen en opinies t.a.v. fiscaliteit en regels in de morele bio-sfeer*, Nederl. Boekhandel, Antwerpen, 1973, p. 58.

¹⁸ A. MARGAIRAZ, *La fraude fiscale et ses succédanés*, Lausanne, 1971.

litigation rate binnen het rechtsgebied van het Hof van Beroep te Antwerpen ?

De indeling van de rechtsvorderingen naar gerechtelijk arrondissement is als volgt :

			per 100.000 inwoners
stad Antwerpen	47	31,1 %	22,73
rest ger.arr.Antw.	63	41,7 %	8,72
ger.arr.Turnhout	14	9,3 %	4,03
ger.arr.Mechelen	5	3,3 %	1,75
ger.arr.Hasselt	10	6,6 %	2,72
ger.arr.Tongeren	6	4,0 %	1,85
buiten rechtsgebied	1	0,7 %	
geen informatie	5	3,3 %	
Totaal	151	100,0 %	

Bijna drie vierde van de rechtsvorderingen komen uit het gerechtelijk arrondissement Antwerpen, waaronder een zeer groot deel uit de stad Antwerpen zelf (31 % op het totaal). De andere gerechtelijke arrondissementen komen minder aan bod.

Wordt het aantal rechtsvorderingen gerelateerd aan de bevolking dan komt de stad Antwerpen nog sterker naar voren met 23 per 100.000 inwoners¹⁹. Daarop volgen de rest van het gerechtelijk arrondissement Antwerpen met 9, en het gerechtelijk arrondissement Turnhout met 4 vorderingen per 100.000 inwoners. De overige vertonen een veel lagere litigation rate. Ter verklaring kan men verwijzen naar de densiteit van de economische activiteiten binnen het Antwerpse stadsgebied. Speelt de nabijheid van het hof ook een rol²⁰ ?

¹⁹ Er wordt geen rekening gehouden met de ongelijke spreiding van de vennootschappen over de gerechtelijke arrondissementen.

²⁰ Het beantwoorden stuit op de moeilijkheid dat vele zaken nog aanhangig gemaakt werden voor de Hoven van Beroep te Brussel en Luik. Men deelde de zaken in naar het hof waarbij ze aanhangig werden gemaakt.

Gemeente waar de bestreden beslissing is geveld	Griffie waarvoor zaken worden neergelegd				per 100.000 inw. aanhangig gemaakt in Antwerpen
	Antwerpen	Brussel	Luik	Totaal	
stad Antwerpen	23	24	0	47	11,12
rest ger.arr.Antw.	30	33	0	63	4,15
ger.arr.Turnhout	12	2	0	14	3,46
ger.arr.Mechelen	4	1	0	5	1,40
ger.arr.Hasselt	6	0	4	10	1,63
ger.arr.Tongeren	5	0	1	6	1,54
buiten rechtsgebied	1	0	0	1	
geen informatie	2	3	0	5	
	83	63	5	151	

Deze tabel suggereert dat de "Antwerpenaren" gemakkelijker de weg naar Brussel vonden. Bij de interpretatie is voorzichtigheid geboden omdat de aantallen soms klein zijn en omdat wij enkel een idee hebben van de geëindigde zaken en niet van alle aanhangig gemaakte zaken.

Hierbij kan de hypothese naar voren geschoven worden dat de advocaten de zaken «aanbrengen». De advocaten met de grootste deskundigheid inzake fiscale aangelegenheden wonen in het Antwerpse stadsgebied. Zij zouden hun cliënten vaker tot beroep aanzetten dan hun collega's van Tongeren, Hasselt en Mechelen, die veel minder gespecialiseerd zijn in fiscaal recht.

Rijst de vraag of de beslissingen naar gelang van de administratieve eenheid, die de beslissing nam, min of meer gemakkelijk vernietigd worden.

	gegrond	gedeeltelijk gegrond	niet	niet van toepassing		
Antwerpen I	12(33 %)	4(11 %)	20(56 %)	14	50	33 %
Antwerpen II	13(22 %)	8(14 %)	37(64 %)	20	78	52 %
Antwerpen I of II ²¹	2(28 %)	2(28 %)	3(43 %)	0	7	5 %
Hasselt	3(25 %)	0(0 %)	9(75 %)	4	16	11 %
	30(27 %)	14(12 %)	69(61 %)	38	151	100 %

Beslissingen genomen door de belastingdirectie van Antwerpen I zouden gemakkelijker vernietigd worden. De aantallen zijn evenwel te klein om tot significantie te kunnen besluiten.

5. Vertegenwoordiging der partijen door een advocaat ?

De staat is altijd vertegenwoordigd door 10 verschillende advocaten. Vier onder hen nemen 80 % der zaken voor hun rekening. Laten wij ons daarom concentreren op de vertegenwoordiging van de aanleggende partij.

niet verschijnend	21	13 %
in persoon	7	4 %
advocaat	129	80 %
geen informatie	4	3 %
	161	100 %

In 80 % van de gevallen wordt een beroep gedaan op een advocaat. In 4 % verschijnt de verzoekende partij in persoon, terwijl zij in 13 % van de gevallen laat gaan. Deze gevallen worden overigens krachtens art. 286 W.I.B. geacht op tegenspraak gewezen te zijn.

6. Advies openbaar ministerie

	Personenbel.	Vennootsch. bel.	Verkeersbel.	
Eensluidend	97	21	1	119 73,9 %
grotendeels eensluidend	6	1	0	7 4,3 %
deels eensluidend	2	0	0	2 1,5 %
afwijkend	0	0	0	0 0,0 %
geen informatie	24	7	2	33 20,5 %
over strekking	129	29	3	161 100,0 %

²¹ Deze categorie bevat de gevallen waar niet gespecificeerd werd of de bestreden beslissing genomen was door de eerste of tweede directie te Antwerpen.

In drierde van de zaken luidt het advies van het openbaar ministerie eensluidend. In 5 % is het grotendeels eensluidend en in 1 % gedeeltelijk. Deze 6 % lijkt niet zeer hoog al gaat de evaluatie over het al dan niet grotendeels of deels eensluidend karakter uit van het hof.

Opvallend is evenwel dat geen enkel advies onder «afwijkend» wordt gerangschikt. Daarentegen is er in 20 % van de gevallen «geen informatie over de strekking». En hier kunnen wij de vraag stellen, of niet deze categorie de afwijkende adviezen bevat, m.a.w. wanneer een advies van het openbaar ministerie niet overeenstemt met de appreciatie van het hof, «vergeet» men iets te vermelden over de strekking. Voor deze werkwijze kunnen twee verklaringen aangehaald worden.

Enerzijds versterkt het de positie van het hof wanneer de uitspraak congruent is met het advies van het openbaar ministerie ; wat maakt dat het label «afwijkend» liefst niet gegeven wordt vanwege het omgekeerd effect ; anderzijds kan het als een vorm van hoffelijkheid ten aanzien van het openbaar ministerie beschouwd worden het afwijkend karakter niet te vermelden.

De grote moeilijkheid blijft evenwel een percentage te plakken op het aantal afwijkende adviezen. Als onze hypothese evenwel systematisch opgevolgd wordt, zal nageenog de totaliteit van deze categorie onder de «afwijkende» adviezen ressorteren. Anderzijds blijft het mogelijk dat in een aantal gevallen de strekking bij vergetelheid niet werd vermeld, zonder dat het advies afwijkend was.

Bij het onderzoek van Van Hoecke werd in 20 % van de burgerlijke zaken een advies uitgebracht door het openbaar ministerie. Hiervan luidde 85 % eensluidend, tegen 4 % afwijkend. In 11 % was niets over de strekking bekend²². Deze cijfers zijn vergelijkbaar met de onze. Dezelfde auteur stelt overigens nog de vraag of het openbaar ministerie dan zoveel gezag bij het hof heeft ? Of volgt de gelijkaardige beoordeling uit het feit dat de zaak op dezelfde manier aan het hof en aan het openbaar ministerie werd voorgebracht, terwijl het verschil met de beslissing in eerste aanleg verklaard zou moeten worden uit een andere procedure, andere getuigenverklaringen, andere conclusies, andere pleidooien²³ ? Op deze vragen kunnen wij vooralsnog geen antwoord geven, al lijken ze wel plausibel.

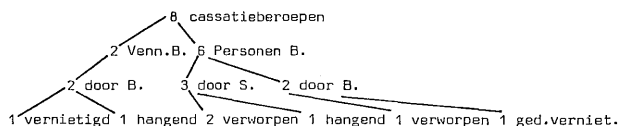
7. Cassatieberoep

Tegen 8 beslissingen werd cassatieberoep ingesteld. In 3 gevallen ging het initiatief hiertoe uit van het beheer, in 4 gevallen van de belastingplichtige. Die 8 gevallen komen neer op 6 %. Vergelijkt men dit percentage met dat van de burgerlijke kamers van het Hof van Beroep te Gent in 1972, waar 2,3 % cassatieberoepen werden opgetekend, dan ligt

dit vrij hoog²⁴. De vergelijking wordt evenwel bemoeilijkt door het feit dat de fiscale zaken hieronder niet ressorteren.

Een verdere opsplitsing levert nog op dat in twee gevallen betreffende vennootschapsbelasting cassatie werd ingesteld. De overige zes cassatieberoepen hebben personenbelastingen tot voorwerp.

Iets meer inzicht biedt mogelijk de volgende «flow-chart» :

De aantallen zijn wel bijzonder klein. Opvallend is dat de Staat enkel zelf beroep heeft ingesteld in drie gevallen van personenbelasting en het in twee gevallen niet haalde (het derde is nog aanhangig).

De motieven om cassatieberoep in te stellen lijken evenwel anders te liggen. Bij de Staat lijkt duidelijk de bekommernis aanwezig om voor hem ongunstig gestelde principes veranderd te zien²⁵. Bij de individuele personen is de voornaamste bedoeling wellicht ondanks alles gelijk te krijgen, ook al behandelt het Hof van Cassatie alleen rechtsvragen en geen feitelijke vragen. Bij de vennootschappen wordt mogelijk een tussenpositie ingenomen, in die zin dat naast regelgeving ook een aanzienlijk bedrag op het spel kan staan.

Zowel regelgeving, als de gunstige uitspraak ten aanzien van een concreet probleem lijken valabele argumenten om in cassatie te gaan. Dit neemt niet weg dat vooral voor individuen het cassatieberoep meestal een weinig rationele beslissing lijkt, wegens de kosten die dit meebrengt (in geld en in tijd). Daarenboven dienen nog twee hindernissen overwonnen te worden. Enerzijds moet het arrest vernietigd worden door het Hof van Cassatie. Vervolgens moet het tweede hof van beroep nog een andere beslissing nemen dan het eerste. Dit maakt dat voor een individueel persoon een zaak al een «belangrijke waarde» moet hebben, vooraleer deze stap rationeel kan worden genoemd. Voor repeat players en met name voor de Staat ligt de zaak enigszins anders. Met het oog op een multiplicatoreffect of een herhalings-effect kunnen zij desgewenst tegen elk ongunstig geacht principe in cassatie gaan. In feite doet de Staat dit slechts tweemaal. In twee identieke gevallen wordt door de Staat een beslissing van het hof in verband met achterstallige wedden betaald na het belastbaar tijdperk ten gevolge van het bestaan van een geschil, aangevochten. In genoemde zaken wordt het cassatieberoep evenwel verworpen.

²² M. VAN HOECKE, *op. cit.*, p. 78-79.

²³ In fiscalibus is er geen eerste aanleg. De overeenkomst tussen advies en arrest zou als volgt kunnen worden verklaard. O.M. en hof staan neutraal tegenover de partijen wat een gelijkvormige beoordeling in de hand werkt. Het O.M. kent de stellingen van het hof en weet hoe een zaak beoordeeld wordt. Verder houden beide rekening met de strekking van het Hof van Cassatie. Ook ligt het voor de hand dat beide na een zekere tijd tot een zelfde manier van interpretatie komen.

²⁴ M. VAN HOECKE, *op. cit.*, p. 77.

²⁵ De Staat beschikt natuurlijk ook over de mogelijkheid de wet te doen wijzigen.

8. Vlotte of trage rechtsbedeling in fiscale zaken ?

a) Tijdsverloop tussen datum bestreden beslissing²⁶ van het beheer en datum arrest

Tijd in maanden	1975	1976	1977	1978		
1 - 12	0	0	1	6	7	4,6 %
13 - 24	3	6	18	26	53	35,1 %
25 - 36	2	14	11	16	43	28,5 %
37 - 48	0	8	9	7	24	15,9 %
49 -60	0	1	7	3	11	7,3 %
61 - 72	0	2	2	4	8	5,3 %
73 - 84	0	0	1	0	1	0,7 %
85 - 96	0	0	0	2	2	1,3 %
97 - 108	0	0	0	1	1	0,7 %
geen inf.	0	0	0	1	1	0,7 %
	5	31	49	66	151	100,0 %
$\bar{x}$	22,8	33,9	33,2	30,6	31,8	

Berekend op de klassemiddens duurt het gemiddeld iets meer dan 2,5 jaar eer er definitief een einde komt aan de betwisting, behalve uiteraard in de gevallen waar later nog cassatieberoep wordt ingesteld : anders uitgedrukt kan gesteld worden dat de behandeling voor het gerecht gemiddeld ongeveer 2,5 jaar duurt. Er zijn echter uitschieters. Zo is 15 % van de gevallen na 4 jaar nog niet ten gronde beslecht. Bekijkt men de kwestie van de andere kant, dan zal men argumenteren dat 40 % van de zaken binnen twee jaar afgehandeld is en ongeveer 70 % binnen drie jaar. Men mag echter niet uit het oog verliezen dat de gerechtelijke fase de laatste is en dat daarvoor reeds veel achterstand opgelopen kan zijn. Enig inzicht in de tijd die de behandeling door het beheer in beslag neemt biedt de volgende tabel.

b) Tijdsverloop datum oudste bezwaarschrift-datum beslissing beheer

Omdat er wel enig verschil optreedt naar gelang van de directie zal deze reeks gegevens gekruist worden met de diverse directies²⁷.

²⁶ Om het tijdsverloop te berekenen hebben wij gebruik gemaakt van de datum van de bestreden beslissing van de administratie. Beter zou geweest zijn de datum van indiening van het verzoekschrift voor het hof als uitgangspunt te nemen. Hiervan was echter niet steeds de juiste datum beschikbaar. In elk geval maakt het weinig verschil uit. Daar de termijn van beroep 40 dagen bedraagt kan men bij de berekening het uiteindelijk gemiddelde met 1 maand verminderen. Voor deze tabel beperken wij ons tot alle eindarresten (met inbegrip van de afstanden van geding) aangezien de zaak bij tussenarresten bij definitie nog niet geëindigd is.

²⁷ Deze tabel alsook de volgende houdt enkel rekening met de eindarresten stricto sensu. Bij de afstanden van geding ontbreekt hierover alle informatie, terwijl de tussenarresten tot dubbeltellingen aanleiding zouden kunnen geven.

Afstand in maanden Totaal	A'pen	LA'pen	A'pen	Hasselt	Totaal
1 - 6	3	10	0	2	15
7 - 12	4	11	1	2	18
13 - 18	4	6	0	1	11
19 - 24	4	3	2	1	10
25 - 30	3	5	0	0	8
31 - 36	0	3	0	0	3
37 - 42	0	1	0	2	3
43 - 48	4	0	0	0	4
49 - 54	1	1	0	0	2
geen inf.	17	26	4	7	54
	40	66	7	15	128
gemidd. in maanden	21,8	15,2	17,0	17,3	17,5

Al dienen wij voorzichtig te zijn vanwege het vrij grote aantal zaken met geen informatie ten aanzien van dit punt, toch lijkt het erop dat de behandeling van de bezwaarschriften berekend op de klassemiddens gemiddeld ongeveer anderhalf jaar in beslag neemt.

Maar misschien is het gemiddelde hier een minder goede maatstaf. De modus (= categorie met de hoogste frequentie) vinden wij terug in de categorie 7 à 12 maanden, terwijl de mediaan (= de middelste waarde als alle waarden in opgaande volgorde worden gerangschikt) zo rond de 15 maanden moet liggen. Het gemiddelde wordt in dit geval dus wel enigszins vertekend door de extreme waarden. Zo duurt de behandeling van het bezwaarschrift in 9 gevallen (op 74), zijnde 12 %, langer dan drie jaar.

Heeft men oog voor de verschillen tussen de 3 belastingadministraties, dan blijkt Antwerpen II — rebus sic stantibus — het snelst te werken. De Hasseltse directie doet er gemiddeld twee maanden langer over, terwijl de eerste Antwerpse directie er gemiddeld een half jaar langer over doet. Of dit verschil statistisch significant is, kan moeilijk uitgemaakt worden o.a. wegens de relatief kleine aantallen. Een mogelijke hypothese is dat de moeilijkheidsgraad der diverse zaken verschillend is. Daarenboven is de spreiding in de vier gevallen vrij groot.

c) Hoe lang duurt eigenlijk de « conflictuele » periode ?
Tijdsverloop oudste aanslagjaar²⁸ datum arrest

In deze periode leeft de belastingplichtige in onzekerheid. Daar het voor de hand ligt dat hij wellicht ook gedurende de volgende aanslagjaren met dezelfde problemen geconfronteerd zal worden, kan een te lange duurtijd wel erg dysfunctioneel werken. Om na te gaan of de behandeling door het hof in de loop van de jaren versneld is wordt de kruistabel gegeven tussen genoemde afstand en het jaar van arrest.

²⁸ De betwisting kan over verschillende aanslagjaren gaan. Hierbij beperken wij ons tot de eigenlijke eindarresten. Wat de afstanden van het geding betreft hebben wij hieromtrent immers geen informatie, terwijl wij de tussenarresten buiten beschouwing laten om dubbeltellingen te vermijden.

	75	76	77	78	
< 1 jaar	0	0	0	0	0
< 2 jaar	0	0	0	0	0
< 3 jaar	0	1	3	2	6
< 4 jaar	0	0	1	4	5
< 5 jaar	2	3	4	10	19
< 6 jaar	2	5	7	13	27
< 7 jaar	1	4	9	8	22
< 8 jaar	0	2	8	8	18
< 9 jaar	0	2	4	3	9
< 10 jaar	0	3	3	4	10
< 11 jaar	0	1	1	3	5
< 12 jaar	0	1	0	0	1
< 13 jaar	0	0	1	1	2
< 14 jaar	0	0	0	1	1
< 15 jaar	0	0	0	1	1
< 20 jaar	0	1	0	0	1
geen inf.	0	1	0	0	1
	5	24	41	58	128
Ƴ jaar	5,30	7,06	6,62	6,60	6,64

Als algemeen gemiddelde kan men aannemen dat er meer dan zes jaar²⁹ verstrijken vooraleer een definitieve — met uitzondering van een mogelijk cassatieberoep — uitspraak wordt gedaan over de betwisting in kwestie. Dit gemiddelde neemt op zijn beurt niet weg dat voor een aantal cases de afstand nog belangrijk langer is, in een aantal andere gevallen ook korter. Toch dienen wij hier de vraag te stellen naar

Aantal aanslag-jaren	Aantal betwis-tingen	%
1	77	60 %
2	45	35 %
3	2	1,5 %
4	3	2 %
geen inf.	1	1 %
	128	100 %

60 % der arresten doet een uitspraak over betwistingen die slechts één aanslagjaar aanbelangen. Daarentegen spreidt de overige 40 % zich uit over ten minste twee aanslagjaren. Voor een zeer klein gedeelte is dit te wijten aan het feit dat twee zaken samengevoegd werden die zich over verschillende jaren uitstrekten, maar waar voor de rest hetzelfde probleem aan ten grondslag lag. Aan de andere kant moet er evenwel aan toegevoegd worden dat in een aantal zaken die over één aanslagjaar handelen, dezelfde partijen weerkwamen. Dit impliceert dus in feite dat hun betwisting met de belastingdiensten zich eveneens over meerdere jaren uitstreckte. Bovendien mag men niet uit het oog verliezen dat wij enkel over informatie beschikken betreffende de geëindigde zaken. Het is dus in het geheel niet uitgesloten dat een aantal partijen nog betwistingen lopende hebben over andere aanslagjaren, waarover nog niets beslist is.

²⁹ Het is moeilijk een juist gemiddelde te geven bij deze tabel, voornamelijk omdat de verschuldigde belastingen voor een bepaald aanslagjaar niet bij iedereen op hetzelfde tijdstip worden geëind of in behandeling genomen. Daarenboven bestaan er verschillende soorten voorheffing.

het eventuele dysfunctionele karakter van deze lange duurtijd. In de hypothese dat vele belastingplichtigen ook gedurende de volgende aanslagjaren met dezelfde problemen geconfronteerd worden, hetgeen een realistisch uitgangspunt is, kan men stellen dat er door de vrij langdurige conflictsbehandeling (zowel door administratie als hof van beroep) wel een ernstige hypotheek gelegd wordt op de aanleggers. Vooral voor individuele personen kan dit problemen scheppen, bijvoorbeeld in het geval van aftrek van onderhoudsgelden.

§ 2. Sociologische kanttekeningen

In het vorig deel werd een overzicht geboden van de voornaamste kenmerken van de partijen en van de zaken. De nadruk lag duidelijk op het beschrijvende element, terwijl slechts in enkele gevallen tot een meer verklarend niveau werd doorgestoten. In deze paragraaf pogen wij de gegevens sociologischer door te lichten en zelfs in de mate van het mogelijke hypothesematisch te werk te gaan. Wij nemen als vertrekpunt de hypothesen vervat in de uiteenzetting van M. Galanter over de basisarchitectuur van het wettelijk en gerechtelijk systeem. Deze basisarchitectuur heeft tot gevolg dat de «redistributieve» rol van het systeem beperkt wordt. Het wettelijk en gerechtelijk systeem schept geen gelijkheid of doet de ongelijkheid niet teniet, integendeel³⁰. Uit de toetsing van de hypothesen kunnen nieuwe elementen voor verder onderzoek gedistilleerd worden.

1. Fiscale geschillen van het hof van beroep — een topje van de 'iceberg'

De meeste geïnde belastingen geven geen aanleiding tot betwistingen vanwege de belastingbetalers, wat niet wil zeggen dat zij met vreugde onthaald worden. Gaat de belastingplichtige niet akkoord met de opgelegde belasting, dan betekent dit ook niet dat hij bij de bevoegde belastingambtenaar een bezwaarschrift zal indienen. Hij kan verkiezen «niets te doen», de zaak te «laten zitten». Hiervoor kunnen verschillende redenen zijn. Men heeft niet de informatie, men weet niet hoe men het moet aanpakken, men kan bewust beslissen dat de mogelijke winst te laag is vergeleken met de verwachte kosten (inclusief de psychische kosten)³¹. Van de andere kant kan «niets doen» een zeer rationele strategie zijn. Om het uitlokken van controle te vermijden is het vaak beter geen beroep aan te tekenen tegen wat onrechtmatig belast werd omdat er eventueel veel meer aan het licht zou kunnen komen uit vroegere aanslagjaren.

De «exit»-oplossing voor het conflict³², het zich onttrekken aan de betalingsplicht lijkt in fiscale aangelegenheden vrij moeilijk. Gezien de alomtegenwoordigheid van de fiscus helpt het inderdaad niet van gemeente te veranderen of

³⁰ M. GALANTER, «Why the 'haves' come out ahead : speculations on the limits of legal change», *Law and Society Review*, Vol. 9, nr. 1, Fall 1974, p. 95-160.

³¹ M. GALANTER, *op. cit.*, p. 124.

³² «Exit-withdrawal from a situation or relationship bij moving, resigning, severing relations, finding new partners, etc...» (M. GALANTER, *op. cit.*, p. 125).

te verhuizen naar een gebied dat tot een andere gewestelijke directie behoort. Vindt men de opgelegde belasting onbillijk dan zullen sommigen wel door belastingevasie of fraude in de toekomst proberen eraan te ontsnappen.

Voor *privé-conflictbeslechtingssystemen* is er binnen de fiscale sfeer geen plaats, tenware men vormen van corruptie van belastingambtenaren hiertoe rekent³³. Tot de privé-beslechtingssystemen horen bv. die ontwikkeld door verzekeringsmaatschappijen³⁴. De belastingadministratie vormt in het Belgisch belastingrecht inzake directe belastingen het kader waarbinnen de conflicten met de belastingbetaler kunnen en moeten worden beslecht. Hierbij kan onderscheid gemaakt worden tussen het «*praecontentieux*» en de «*contentieuze*» beslechting. Tot het praecontentieuze behoort alles wat gebeurt vóór de fiscale aanslag uitvoerbaar wordt verklaard. Wordt door een belastingcontroleur de juistheid of volledigheid van een aangifte in twijfel getrokken, dan kan hij aan de belastingplichtige om uitleg vragen, zijn boekhouding en comptabiliteitsstukken nazien, informatie inwinnen bij rijksbesturen³⁵. De belastingbetaler kan in feite de mogelijkheid geboden worden zijn aangifte aan te vullen of te corrigeren. Gebeurt dit niet, dan zal de controleur die niet akkoord gaat met dit aangegeven inkomstencijfer, alvorens de aanslag te vestigen in een zgn. rectificatiebericht aan de belastingplichtige het cijfer laten kennen, dat hij voornemens is in de plaats van dat der aangifte te stellen, met vermelding van nodige motivering.

Meteen wordt de belastingplichtige uitgenodigd om, zo nodig, zijn opmerkingen schriftelijk binnen een beperkte termijn in te dienen. Verklaart de belastingplichtige binnen de gestelde termijn dat hij niet akkoord gaat, dan kan het geschil voorgelegd worden aan een fiscale commissie. Wanneer het gaat om personen, die krachtens een wettelijk ingestelde tucht tot beroepsgeheim gehouden zijn, kunnen comités van advies ingeschakeld worden ingeval geen akkoord bereikt werd tussen de belastingplichtige en de controleur.

Is eenmaal de aanslag uitvoerbaar verklaard, dan blijft slechts de eigenlijke contentieuze beslechting over. De belastingplichtige kan een gemotiveerd bezwaarschrift indienen bij de bevoegde directeur. Deze is geen rechter

tussen belastingplichtige en beheer, maar een aanslagambtenaar. Zijn beslissing verbindt, na betekening, het beheer, doch niet de belastingplichtige, die hiertegen in beroep kan gaan bij het hof van beroep³⁶.

Voor zover het fiscaal conflict binnen het kader van de belastingadministratie verloopt zou, gezien het wettelijk kader, alles dienen te gebeuren volgens de principes die op de wet of de rechtspraak gebaseerd zijn. Per hypothese kan men echter stellen — en er zijn aanwijzingen in die richting — dat bij de afwikkeling door het beheer van deze conflicten in de onderhandelingen met de tegenpartij, wegens organisatorische en andere noodwendigheden, vereenvoudigingen toegepast worden, die in meerdere of mindere mate afwijken van de normen die gehanteerd zouden worden door de gerechtelijke instanties. Daarenboven zou het beheer indien mogelijk, aansturen op dadingen na nuttige onderhandelingen, wat voor het beheer bovendien besparend is en de invordering van belastingen bespoedigt. Te onderzoeken valt of het beheer niet meer zou aansluiten bij het onderhandelingsmodel dan wel bij het rechtbankmodel. In de speltheorie wordt het rechtbankmodel als een «zero sum game» aangeduid, terwijl bij het onderhandelingsmodel andere oplossingswijzen geëigend zijn zoals bijv. de «split-half solution». Men verlieze echter niet uit het oog dat binnen het administratief verloop naar gelang van de fase uiteraard verschillen optreden. Het onderhandelingsmodel zou wellicht overheersend zijn zolang de controleur de juistheid en volledigheid van de aangiften met de belastingplichtige bespreekt. Ook na het rectificatiebericht zou hetzelfde model nog kunnen voortspelen. Het is niet uitgesloten dat zelfs in de eigenlijk administratieve contentieuze fase, het onderhandelingsmodel een rol speelt. Het valt te verwachten dat de belastingambtenaar in beroep, verder volgens de bruikbare administratieve geplogenheden zijn zaken afwikkelt. Het overschakelen naar het rechtbankmodel lijkt niet zo gemakkelijk³⁷.

Al kunnen wij er niet onmiddellijk juiste cijfers op plakken, toch valt gemakkelijk in te zien dat ook inzake fiscale conflicten er een pyramidale structuur aanwezig is. In het grootste aantal gebeurt er niets als reactie op de aanslag (omdat de belastingplichtige akkoord gaat of de zaak laat zitten). In een veel geringer aantal gevallen zal een bezwaarschrift ingediend worden, terwijl slechts in een nog sterker gedecimeerd aantal cases de beslissing van de directeur voor het hof zal aangevochten worden.

De behandeling voor het hof van beroep is dus het topje van een ijsberg, waarbij men er zich wel moet voor hoeden vanuit het topje conclusies voor de hele ijsberg te trekken.

2. Voor het hof van beroep, gelijke kansen voor iedereen ?

In de rechtssociologie van de rechtspraak staat de analyse van de praktijk van het gelijkheidsbeginsel centraal : er

³⁶ J. VAN HOUTTE, *op. cit.*, p. 488.

³⁷ Men mag evenwel niet uit het oog verliezen dat de gewestelijke directeur ook gehouden is bepaalde richtlijnen, die evenwel geheim zijn, na te leven. Indien hij of zijn ondergeschikten deze te soepel hanteren kan hij onder druk komen te staan van zijn superieuren.

Deze vaststelling houdt wel in dat bij het hanteren van het onderhandelingsmodel slechts een beperkte speelruimte voorhanden is.

³³ Als alternatieven voor het officiële beslechtingssysteem voor de rechtbank (litigation) ziet M. Galanter, naast «inaction» en «exit», «some unofficial control systems».

Hierbij maakt hij onderscheid tussen die conflictbeslechtingssystemen die normatief en institutioneel gehecht zijn aan het officiële systeem (zoals verzekeringen, ongedekte cheques) en die welke relatief onafhankelijk zijn qua normen en sancties (zoals afwikkeling van disputen door zakenlui inter se, religieuze groepen, gangs).

In het eerste geval spreekt Galanter nog van «aan het officiële systeem toegevoegde systemen», terwijl hij voor de tweede categorie het label «privé-beslechtingssystemen» reserveert. Betwistingen inzake belastingaangiften worden uiteraard niet via een privé-beslechtingssysteem afgewikkeld. Van een aan het officiële systeem toegevoegde systeem kan er eigenlijk ook geen sprake zijn. De beslechting binnen de administratie is bij wet georganiseerd en een voorafgaande en noodzakelijke fase vóór een conflict voor een rechtbank, het hof van beroep, gebracht kan worden.

³⁴ H.L. ROSS, *Settled out of Court : The social process of Insurance Claims Adjustment*, Chicago, Aldine 1970.

³⁵ J. VAN HOUTTE, *Beginselen van het Belastingrecht*, Antwerpen, Standaard, 1956, p. 335 e.v.

mogen geen verschillen in behandeling zijn ten aanzien van juridische niet relevante kenmerken van de zaak zelf. Wordt een systematisch ongelijke behandeling aangetoond, dan kan men kritisch aankijken tegen de rechtspraak³⁸.

Een volledig uitsluitel over gelijke of ongelijke behandeling zou slechts mogelijk zijn indien men over een voldoende aantal volledig gelijkaardige gevallen, *ratione materiae* en *ratione personae*, beschikt. Dit is praktisch moeilijk realiseerbaar³⁹. Het verzameld materiaal met betrekking tot het Hof van Beroep te Antwerpen, laat geen uitsluitel toe i.v.m. de toepassing van het gelijkheidsbeginsel als zodanig. Wel vinden wij aanwijzingen over de kenmerken van de partijen, die per hypothese een invloed zouden hebben op de kans een geding te winnen.

Volgens Galanter kan men ideaaltypisch de actoren voor de rechtbanken onderverdelen in «one-shotters», dit zijn diegenen die slechts occasioneel toegang hebben tot de rechtbanken en «repeat-players» die betrokken zijn bij verschillende gelijkaardige processen in de loop van de tijd⁴⁰. «One-shotters» en «repeat-players» zullen in de verdere uiteenzetting afgekort worden tot OS respectievelijk RP. Voorbeelden van OS zijn de echtgenote, die een echtscheidingsprocedure begint, de bij een ongeval gewonde chauffeur. Voor RP staan een verzekeringsmaatschappij, een incassobureau, de overheid enz. model. Grosso modo kan men hier een onderscheid individu/organisatie in terug vinden⁴¹. De RP staat er beter voor dan een OS en heeft dan ook meer kans om het te halen. Galanter gaat hier uitvoerig op in. Wij beperken ons tot enkele elementen, die voor deze studie bijzonder relevant zijn. RP's hebben het spel al eerder gespeeld. Zij ontwikkelen aldus deskundigheid en hebben gemakkelijk toegang tot specialisten. Zij beschikken over de mogelijkheid om informele relaties te ontwikkelen met de tegenwoordig en rolbekleders van allerlei instanties. Zij kunnen een strategie op lange termijn ontwikkelen: risico's nemen, een regelverandering op het oog hebben, principiële beslissingen uitlokken.

Partijen met bepaalde startvoordelen (macht, grootte, deskundigheid) bekleden dan ook in een geding een gunstige positie om hun kansen te maximaliseren voornamelijk in een gerechtelijk systeem dat zich neutraal aanbiedt. Galanter zal hieruit de stelling kunnen ontwikkelen dat «haves» er beter voorstaan dan de «haves not».

Wanneer men de partijen in fiscale gedingen ideaaltypisch volgens Galanter zou indelen dan kan men volgende types onderscheiden:

de eiser: OS, de natuurlijke personen;

RP, de vennootschappen⁴²

de verweerder: RP, de Staat⁴³

Wat typisch is voor het fiscaal geding, is dat het RP-karakter van de verweerder sterk uitgesproken is. De startvoordelen van de fiscus zijn bijzonder groot: deskundigheid, een bijna routinematige relatie met het rechtscollege, mogelijkheid tot strategie-ontwikkeling. Daarbij komt dat de fiscus zelf de verplichte voorafgaande procedure binnen haar administratie kan voeren.

Bij de eiser zal de gemiddelde vennootschap t.o. de gemiddelde natuurlijke persoon zeker de grotere startvoordelen van de RP vertonen.

Het voorgaande laat toe volgende hypothese te stellen.

1° De eiser zal het niet gemakkelijk hebben om het geding te winnen.

2° De vennootschap-eiser, RP, heeft meer kans het te halen dan het individu-OS.

3° Het grotere succes van de vennootschap-eiser, RP, t.a.v. het individu-eiser, OS, houdt verband met het inschakelen van een deskundige, de advocaat.

1° De eiser zal het niet gemakkelijk halen op de verweerder, de Staat, een RP bij uitstek

Inderdaad 61 % van de ontvankelijk verklaarde rechtsovervorderingen worden door het hof van beroep niet gegrond verklaard. Bij de appreciatie van dit percentage kan men ook volgende bedenking maken. Hoe is het mogelijk dat het beheer, dat de habitus van het rechtscollege goed kent, zich nog in zovele gevallen laat vloeren. Meent de rechter dat de burger t.o.v. de fiscus bijzonder zwak staat. Wie zich tot een onafhankelijke rechter richt, verdient extra bescherming. Daardoor wordt de onafhankelijkheid van de rechterlijke macht t.o.v. de uitvoerende bevestigd. Van het Hof te Antwerpen wordt nu beweerd dat het «pro belastingplichtige» zou zijn. Een rechtstreekse vergelijking met de overige hoven van beroep was niet mogelijk. Wel kon men nagaan of de reputatie zelf voortkomt uit de keuze van de gepubliceerde arresten, in die zin dat systematisch de gegrond verklaarde rechtsovervorderingen meer gepubliceerd worden.

⁴² De natuurlijke personen onder de noemer «one shotter» plaatsen en de vennootschappen bij de «repeat players» plaatsen lijkt verantwoord doch blijft een simplificatie. Binnen de categorie vennootschappen is er een grote verscheidenheid. Een eenvoudige P.V.B.A. kan niet zonder meer gelijkgesteld worden qua resources en deskundigheid met een multinational. Ook de natuurlijke personen vertonen heel wat verscheidenheid (van ongeschoolde arbeider tot directeur van een multinational). Terloops zij opgemerkt dat iedere burger jaarlijks een belastingaangifte moet doen zodat hij daarin een zekere deskundigheid kan verwerven.

⁴³ In de fiscale gedingen zijn slechts twee configuraties van de vier denkbare, te weten OS als aanlegger tegen RP als verweerder en RP versus RP. De vier mogelijke vormen luiden: 1) OS-OS; 2) RP-OS; 3) OS-RP; 4) RP-RP. Interessant is nog de vaststelling van Galanter dat confrontaties voor een rechtbank van OS-RP en zeker RP-RP eerder infrequent voorkomen. De grote massa van procesvoering plaatst een RP als aanlegger tegen een OS in de positie van verweerder (M. GALANTER, *op. cit.*, p. 107).

³⁸ C.J.M. SCHUYT, *Rechts-sociologie, een terreinverkenning*, Rotterdam, U.P.R., 1971, p. 115.

³⁹ In een onderzoek over behoeftige bejaarden en onderhoudsplichtige kinderen, heeft men hiervoor een experimentele rechtspraak opgebouwd. Aan een aantal vrederechters werden dezelfde cases voorgelegd. Zie J. VAN HOUTTE en J. BREDA, *Behoeftige bejaarden en onderhoudsplichtige kinderen. Een rechts-sociologisch onderzoek in Commissie van Openbare Onderstand en Vrederecht*, Van Loghum Slaterus, Deventer, 1976, p. 147.

⁴⁰ M. GALANTER, *op. cit.*, p. 95.

⁴¹ Uiteraard is dit een oversimplificatie van de werkelijkheid. De lijn OS-RP is een continuüm. Sommige individuen bv. recidivisten zijn RP.

gepubliceerde arresten ⁴⁴	gegrond	niet gegrond	totaal
Personen	9	6	15
Vennootschappen	3	5	8
Verkeersbel.	0	3 ⁴⁵	3
	12	14	26

20 % (26 op 128) van de arresten werden gepubliceerd. Arresten in verband met de vennootschapsbelasting worden blijkbaar gemakkelijker gepubliceerd. De drie eindarresten betreffende verkeersbelasting werden alle gepubliceerd.

Bovenstaande tabel geeft duidelijk een aanwijzing in die richting. Allereerst is het opvallend dat geen enkel gedeeltelijk gegrond arrest gepubliceerd wordt. Verder zien we dat in het geval van de natuurlijke personen 60 % der gepubliceerde rechtspraak in het voordeel van de belastingplichtige uitdraait, waar het percentage van de geheel gegronde cases in het algemeen slechts 25 % bedraagt. Voor de vennootschappen zijn de cijfers te klein om significante conclusies uit te trekken. In elk geval spreken deze cijfers de gestelde hypothese niet tegen^{45a}.

2° De vennootschap als eiser, RP, heeft meer kans het te halen dan het individu als eiser, OS

Ontvankelijk verklaarde arresten	Gegrondeheid		
	Ja	Gedeeltelijk	Neen
Persoon	24(25 %)	11(11 %)	62(64 %)
Vennootschap	6(37,5 %)	3(19 %)	7(61 %)
Totaal	30(27 %)	14(12 %)	69(61 %)

Al valt deze distinctie wat ruw uit, toch boeken de vennootschappen betere resultaten dan de natuurlijke personen. Het percentage van zowel geheel als gedeeltelijk gegronde eisen ligt in beide gevallen hoger dan het vergelijkbaar percentage van de aan de personenbelasting onderworpen personen. Het totaal aantal vennootschapszaken ligt evenwel wat laag, zodat men best vrij voorzichtig

⁴⁴ Hiervoor werden vier tijdschriften nagepluisd, te weten het *Bulletin der Belastingen*, het *Algemeen Tijdschrift*, *Fiskofoon* en het *Rechtskundig Weekblad*. Genoemde tijdschriften werden doorzocht tot en met december 1978. Het blijft dus mogelijk dat in de loop van 1978 gevelde arresten nog later gepubliceerd zullen worden.

⁴⁵ Eén zaak werd niet-ontvankelijk verklaard.

^{45a} Het feit dat er zoveel arresten «pro-belastingschuldige» gepubliceerd worden hangt enerzijds samen met het feit dat deze interessanter zijn voor de betrokkenen en dient anderzijds als tegengewicht voor de vaststelling dat het *Bulletin der Belastingen* zelf niet erg geneigd zal zijn dergelijke beslissingen te publiceren.

blijft wat betreft de algemeenheid van deze stelling. Gefalisifieerd wordt ze echter geenszins.

Ontvankelijk verklaarde rechtsvorderingen	Gegronde	Gedeeltelijk	Niet-gegrond	Totaal
Zelfstandigen	5(11 %)	4(9 %)	37(80 %)	46
Arbeiders	1(25 %)	0(0 %)	4(75 %)	5
Lagere bedienden	6(46 %)	1(8 %)	6(46 %)	13
Hogere bedienden	6(55 %)	2(18 %)	3(27 %)	11
Gepensioneerd	1(17 %)	1(17 %)	4(66 %)	6
Zonder beroep	1(25 %)	1(25 %)	2(50 %)	4
	20(24 %)	9(10 %)	56(66 %)	85

Deelt men de natuurlijke personen in naar beroepscategorie, dan blijken de hogere bedienden duidelijk de hoogste succesratio's te boeken, gevolgd door de lagere bedienden. Binnen de grootste groep, nl. die der zelfstandigen wordt 80 % der eisen zonder meer afgewezen. De overige categorieën zijn te klein om tot zinvolle conclusies te leiden.

Dat de hogere bedienden het meeste succes boeken ligt in de lijn van de verwachtingen, dat daarop de lagere bedienden volgen ligt minder voor de hand. Het lagere percentage van de zelfstandigen — een groep die eerder heterogeen van samenstelling is, maar die toch ook vrije beroepen bevat — komt ietwat onverwacht.

Hiervoor is er wellicht een verklaring, maar daartoe moeten wij allereerst de verdeling van de gegronde eisen over de verschillende terreinen ratione materiae nagaan.

Voor de eenvoudigheid wordt hierbij aan de gedeeltelijk gegronde zaken de waarde 1/2 toegekend, hetgeen de vergelijkbaarheid ten goede komt. In aanmerking komen slechts de 113 eindarresten waarover ten gronde geoordeeld wordt.

Uitkeringen tot onderhoud	6 op 7 = 86 %
Onroerende inkomsten	7,5 op 14 = 54 %
Roerende inkomsten	2,5 op 5 = 50 %
Bedrijfsinkomsten	19,5 op 66 = 30 %
Niet-ontvankelijkheid bezwaarschrift	1 op 4 = 25 %
Andere	0,5 op 3 = 17 %
Belast. automatische ontspanningstoestellen	0 op 8 = 0 %
Aftrek Marokkaanse gastarbeiders	0 op 3 = 0 %
Verkeersbelasting	0 op 2 = 0 %
Geen informatie	0 op 1 = 0 %
Totaal	37 op 113 = 33 %

De mate van gegrondverklaring verschilt sterk naar gelang van het domein waarop de betwisting betrekking heeft. Appellanten die aftrek van onderhoudsgeld vragen komen er het best van af. Ook problemen in verband met roerende en onroerende inkomsten worden voor de helft door het hof gegrond verklaard. Aangaande bedrijfsinkomsten, de grootste groep, wordt slechts succes behaald in drie tiende van de gevallen. Hierbij moet evenwel opgemerkt worden dat de diverse rubrieken in deze groep ongelijke resultaten halen. Zo wordt het bijkomend forfait in de belasting der

niet-verblijfhouders steeds toegestaan (3 op 3). Ook inzake de wijze van belastbaarheid van achterstallige wedden, waaromtrent een geschil bestond kreeg de rekwirant 2 op 2 gelijk. Voor de grote groep zaken die onder de rubriek bedrijfsinkomsten zonder nadere specificatie valt bedraagt de succesratio evenwel slechts 16 %. Met uitzondering van de categorie «belasting op de automatische ontspanningstoestellen» waar alle, in meerderheid gelijkaardige eisen afgewimpeld werden, zijn de overige categorieën te klein om statistisch relevante conclusies mogelijk te maken.

3° *Het groter succes van de vennootschap-eiser, RP, t.a.v. de individuele eiser, OS, houdt verband met grotere deskundigheid*

Dit veronderstelt ten eerste een veelvoudiger beroep doen op een advocaat wat door de resultaten van onze analyse bevestigd wordt.

	niet ver- tegenwoor- digd of in pers.	advocaat	advocaat specia- list ⁴⁶	
Vennootschappen	1	11	10	22
Zelfstandigen	16	27	9	52
Arbeiders	0	5	0	5
Lagere bedienden	1	8	4	13
Hogere bedienden	0	9	2	11
gepensioneerd	0	6	2	8
zonder beroep	1	3	1	5

Vennootschappen zijn praktisch altijd vertegenwoordigd. Daarenboven maken zij meer gebruik van gespecialiseerde advocaten. Wat de groep der natuurlijke personen betreft komen wij evenwel tot de verrassende vaststelling dat het de zelfstandigen zijn die het meest zonder deskundige hulp optreden.

De hogere bedienden van hun kant treden nooit op zonder advocaat. Dit ligt in de lijn der verwachtingen. Dezelfde vaststelling geldt voor de arbeiders. Dit is vrij onverwacht, te meer daar drie van de vijf arbeiders Marokkaanse gastarbeiders zijn. Een mogelijke verklaring kan er misschien van uitgaan dat dezen zonder deskundige hulp hun zaak niet voor het hof aanhangig zouden gemaakt hebben. Dezelfde verklaring gaat misschien op voor de categorie der lagere bedienden. Wat de groep der zelfstandigen aangaat nog dit : enig napluizen heeft aan het licht gebracht dat vooral «kleine» zelfstandigen het er zonder deskundige hulp op wagen, zodat ook dit op het eerste gezicht verrassende element geen afbraak doet aan de geldigheid van het eerste luik van Galanters theorie.

Vervolgens betekent het groter succes, te wijten aan de deskundigheid, dat, bij vertegenwoordiging door een advocaat, de hindernis van de ontvankelijkheid gemakkelijker genomen wordt.

⁴⁶ Als advocaat-specialist werden gerangschikt de Antwerpse advocaat met 16 zaken, alsmede de advocaten uit de Brusselse agglomeratie. De specialisatiegraad der advocaten ligt evenwel niet bijzonder hoog.

	Ontvankelijkheid			
	JA	Gedeeltelijk	Neen	Totaal
Niet vertegenw.	12(57 %)	1(5 %)	8(38 %)	21(100 %)
Advocaat	100(93 %)	0(0 %)	7(7 %)	107(100 %)

De advocaten trappen inderdaad minder in de val der niet-ontvankelijkheid dan de personen die niet vertegenwoordigd zijn of in persoon optreden. In de laatste categorie passeert ongeveer 40 % deze hindernis niet. Bij de advocaten bedraagt het aantal mislukkingen 7 %. Hierin zijn de twee zaken die zonder voorwerp werden verklaard inbegrepen. In elk geval is zelfs nog de 7 % voor de advocaten als vrij aanzienlijk te beschouwen, aangezien het hier een vrij elementaire spelregel betreft. Een gedeelte hiervan kan evenwel mogelijk op de rug van de onervarenheid geschoven worden. Zo zitten er een aantal advocaten tussen die pas stagiair af waren. Bovendien was er enige «pech» mee gemoeid. In drie of vier zaken gebeurde de neerlegging ter griffie precies een dag te laat⁴⁷.

Ten slotte zou deskundigheid het uiteindelijk succes zo moeten bewerkstelligen dat de rechtsvorderingen meer *gegrond* verklaard worden wanneer een advocaat optreedt.

	Gegrondeid beroep			
	Ja	Gedeeltelijk	Neen	
Niet vertegenwoordigd of in persoon	2(15 %)	1(8 %)	10(77 %)	13
Advocaat	28(28 %)	13(13 %)	59(59 %)	100

Al worden de absolute aantallen vrij klein, zeker voor de eerste categorie, toch stellen wij vast dat de advocaten in 28 % van de gevallen hun slag geheel thuishalen, terwijl in nog eens 13 % het beroep gedeeltelijk aanvaard wordt. Voor de eerste categorie luiden de parallelle cijfers 15 % en 8 %.

Conclusie

De fiscale rechtspleging voor het Hof van Beroep te Antwerpen vormt inderdaad het topje van een ijsberg. In de periode 1975-1978 werden 151 eindarresten geteld, terwijl voor het aanslagjaar 1976 bijv. alleen reeds 788.399 natuurlijke personen een belastingaangifte deden voor het rechtsgebied in kwestie. Het beroep op het hof bracht in de meeste gevallen weinig aarde aan de dijk, aangezien slechts 27 % der eisen geheel gegrond werden verklaard⁴⁸.

⁴⁷ Wij doen evenwel geen uitspraak over de verantwoordelijkheid van de te late indiening. Deze kan ook bij de gerechtsdeurwaarder liggen.

⁴⁸ Van de andere kant zijn die 27 % gegronde eisen belangrijk in die zin dat het gaat om partijen die door het beheer verkeerd zijn behandeld, terwijl deze beslissingen van het hof ook een grote weerslag hebben, omdat in principe het beheer er van ambtswege rekening moet mee houden.

Meer dan de helft van de aanleggers komt uit de beroepscategorie der zelfstandigen, die uiteraard sterk oververtegenwoordigd zijn. Twintig percent der aanleggers zijn vennootschappen. Globaal genomen komen zij er iets beter van af dan de natuurlijke personen. Personen uit Antwerpen en omgeving vinden gemakkelijker de weg naar het hof dan de overigen. Helpen de advocaten hier overigens een beetje? Deze advocaten zorgen in 80 % van de gevallen voor de vertegenwoordiging van de aanleggende partij.

Op de vraag of de rechtsbedeling in fiscale zaken vlot dan wel traag gaat, moet in verschillende etappes geantwoord worden. De gemiddelde duurtijd van de eigenlijke gerechtelijke fase schommelt rond 2,5 jaar. Daar moet evenwel nog de tijd bijgeteld worden die het beheer aan de behandeling der bezwaarschriften besteedt en die op anderhalf jaar kan worden getaxeerd. Gaan wij evenwel terug tot aan het kwestieuze aanslagjaar, dan verloopt meer dan 6,5 jaar eer de betwisting uit de wereld is geholpen, indien er geen cassatieberoep wordt aangetekend, maar dit laatste gebeurt

slechts in 7 % der gevallen. Niet zonder reden hebben wij deze lange duur dysfunctioneel genoemd, omdat er een ernstige hypotheek gelegd wordt op de belastingplichtigen, die wellicht gedurende al die tijd met dezelfde problemen geconfronteerd worden en zolang in onzekerheid leven.

Naast deze sociografische gegevens werd getracht tot een meer verklarend niveau door te stoten. Allereerst werd de plaats van de rechtbank geschetst ten opzichte van de andere wijzen van conflictbehandeling. Vervolgens werd de theorie van Galanter betreffende de invloed van de kenmerken der partijen («one shotter» of «repeat player») op de uiteindelijke beslissing getoetst. Zij ondervond ook op dit terrein verregaand bevestiging, in die zin dat repeat players er steeds beter afkwamen dan one shotters.

E. LANGERWERF
Assistent UFSIA

J. VAN HOUTTE
Gewoon hoogleraar
UFSIA en UIA

RECHTSPRAAK

HOF VAN CASSATIE

2e KAMER — 24 APRIL 1979

Voorzitter : ridder de Schaetzen

Raadsheer-rapporteur : de h. Lebbe

Advocaat-generaal : de h. Colard

Advocaten : mrs. Bayart, Bützler en De Gryse

Verzekering — Motorrijtuigen — Dekking — Schade veroorzaakt in het verkeer op een van de in de wet bepaalde plaatsen.

De volgens de wet van 1 juli 1956 aangegane verzekering dekt de schade die veroorzaakt is door een motorrijtuig «in het verkeer» op een van de in de wet bepaalde plaatsen, zoals de openbare weg. Daarbij is vereist dat er een oorzakelijk verband bestaat tussen de schade en enig gebruik van het rijtuig in het verkeer, hetzij door de plaats die het innam, zijn staat of enige beweging en dat inzonderheid de schade niet is veroorzaakt door een gebruik uitsluitend met bedrijfsdoeleinden.

N.V. A. t/ B. e.a.

Gelet op het bestreden vonnis, op 6 december 1978 in hoger beroep gewezen door de Correctionele Rechtbank te Brussel ;

Over het eerste middel, afgeleid uit de schending van de artikelen 1319, 1320, 1322 van het Burgerlijk Wetboek, 1, 2, § 1, van de wet van 1 juli 1956 betreffende de verplichte aansprakelijkheidsverzekering inzake motorrijtuigen en 97 van de Grondwet,

doordat het vonnis beslist dat eiseres gehouden was de

schade te vergoeden door de beklaagde B. berokkend bij het veroorzaken van een verkeersongeval, zulks na geconstateerd, althans impliciet aanvaard of in elk geval niet betwist te hebben dat, zoals eiseres in haar conclusie liet gelden, het litigieuze ongeval gebeurde toen gezegde beklaagde zijn bulldozer, nadat deze van een tractor met aanhangwagen was afgeladen, in werking stelde en ermee van rechts naar links en in schuine lijn een openbare weg, namelijk de Terhulpse baan te Overijse, overstak, dat de bulldozer een voertuig was bestemd om zich over de grond te bewegen door een mechanische kracht gedreven zonder aan spoorstaven te zijn gebonden, dat de beklaagde op de Terhulpse baan zelf geen werk met zijn bulldozer uitvoerde, doch hiermee werken diende te verrichten op een perceel grond gelegen aan de overzijde van de weg, en dat in artikel 5, 2a, van de verzekeringspolis, op 9 mei 1974 tussen eiseres en de beklaagde B. afgesloten, bedongen was dat van de verzekering was uitgesloten de schade veroorzaakt door motorrijtuigen voor zover zij onder toepassing vielen van voormelde wet van 1 juli 1956,

en doordat het vonnis zijn beslissing doet steunen op de beschouwing dat de kwestieuze bulldozer gestadig van het ene werkterrein naar het andere verplaatst werd, dat dit gebeurde door middel van een tractor en niet op eigen kracht, dat dergelijke verplaatsingen vreemd zijn aan het begrip «verkeer», dat bovendien de bulldozer op weg naar zijn bestemming, dit is het werkterrein aan de overkant van de rijbaan, een beweging uitvoerde die niet onder het begrip «verkeer» valt in de zin van artikel 2, § 1, van voormelde wet van 1 juli 1956, daar deze beweging behoorde tot het voorbereiden van de werf en deel uitmaakte van de door voormelde polis gedekte exploitatie,

terwijl uit de hierboven gepreciseerde, door het vonnis geconstateerde, impliciet aanvaarde of niet betwiste feite-

lijke gegevens blijkt dat, toen de bulldozer de Terhulpsse baan overstak, hij luidens de artikelen 1 en 2, § 1, van voormelde wet van 1 juli 1956 onder toepassing van deze wet viel, en derhalve luidens artikel 5, 2a, van de hiervoren bedoelde verzekeringspolis, van de verzekering was uitgesloten zulks ondanks het feit dat het oversteken van de weg een voorbereiding uitmaakte van het op het buiten de openbare weg gelegen werkterrein uit te voeren werk, zodat het vonnis de voormelde artikelen van gezegde wet van 1 juli 1956 schendt, alsook de bewijskracht, welke door de artikelen 1319, 1320 en 1322 van het Burgerlijk Wetboek aan de tussen eiseres en de beklaagde B. afgesloten verzekeringspolis wordt toegekend, en meer bepaald aan haar voormeld artikel 5.2a,

en terwijl de beschouwingen van het vonnis, betreffende het feit dat de kwestieuze bulldozer van de ene werf naar de andere op een tractor werd aangebracht, niet dienend zijn waar het gaat om een ongeval veroorzaakt door de bulldozer toen hij in beweging werd gebracht, na van de tractor te zijn afgeladen, zodat die beschouwingen geen passende motivering uitmaken welke zou voldoen aan wat artikel 97 van de Grondwet vereist :

Overwegende dat uit de samenlezing van de artikelen 2, § 1, en 3 van de wet van 1 juli 1956 betreffende de verplichte aansprakelijkheidsverzekering inzake motorvoertuigen blijkt dat de verzekering, volgens die wet aangegaan, de schade dekt veroorzaakt door een motorrijtuig «in het verkeer» op een van de in de wet bepaalde plaatsen, zoals de openbare weg ; dat daarbij vereist is dat er een oorzake-lijk verband bestaat tussen de schade en enig gebruik van het rijtuig in het verkeer, hetzij door de plaats die het innam, zijn staat of enige beweging, en dat inzonderheid de schade niet is veroorzaakt door een gebruik uitsluitend met bedrijfsdoeleinden ;

Overwegende dat artikel 5, 2a, van de litigieuze polis bepaalt : «Van de verzekering zijn uitgesloten : ...2) schade veroorzaakt door motorrijtuigen voor zover zij onder toepassing vallen van de wet van 1 juli 1956 inzake de verplichte aansprakelijkheidsverzekering van motorrijtuigen» ;

Overwegende dat het vonnis oordeelt dat het ongeval ten deze uitsluitend is veroorzaakt door een gebruik met het oog op de exploitatie van het bedrijf en niet door enig gebruik in het verkeer, op grond van de vaststelling dat : 1) de bulldozer van het ene werkterrein naar het andere werd overgebracht op een tractor, dus niet op eigen kracht, 2) de bulldozer op weg was naar zijn bestemming, een stuk land buiten de openbare weg, 3) de beweging nauw verbonden was met het werk dat moest worden uitgevoerd, 4) op de smallere linkerberm voertuigen stonden, 5) de bulldozer werd afgeladen aan de overzijde van het werkterrein, waar de bredere rechterberm het afladen gemakkelijk maakte, 6) de bulldozer dus verplicht was op eigen kracht de weg over te steken ;

Overwegende evenwel dat, nu het oversteken van de weg op eigen kracht een verkeersmaneuver uitmaakt, omschreven in artikel 12.4 van het Wegverkeersreglement en, volgens het vonnis, de verplichting om de weg over te steken onder meer voortvloeide uit verkeersomstandigheden als de aanwezigheid van voertuigen op de linkerberm, de rechters uit de enkele vaststellingen die zij doen, niet wettig hebben kunnen afleiden dat het oversteken van de weg

vreemd was aan het verkeer, dit wil zeggen, dat het ongeval uitsluitend door een gebruik van de bulldozer als bedrijfs-werktuig is veroorzaakt ;

Dat het middel in zoverre gegrond is ;

(...)

HOF VAN CASSATIE

2e KAMER — 12 JUNI 1979

Voorzitter : ridder de Schaetzen

Raadsheer-rapporteur : de h. Lebbe

Advocaat-generaal : de h. Tillekaerts

Advocaat : mr. Duym

Verkeer — Verplichting voorrang te verlenen aan de van rechts komende bestuurder — Noodzaak de genaderde weg op te rijden om zich rekenschap te geven van de aanwezigheid van een voorranghebbende bestuurder.

De bestuurder die voorrang moet verlenen, komt aan zijn verplichting te kort wanneer hij de doorgang van de voorranghebbende bestuurder niet vrijlaat. Wanneer hij zich wegens de plaatsgesteldheid enkel rekenschap kan geven van de aanwezigheid van een bestuurder op de genaderde weg door deze op te rijden, mag hij weliswaar op deze weg vooruitkomen, maar hij mag deze beweging slechts uitvoeren in zoverre zulks strikt noodzakelijk is en met de vereiste voorzichtigheid om dit te doen zonder gevaar voor ongevallen, gelet op de plaats, de verwijdering en de snelheid van de andere bestuurder.

Van W. t/ J.

Gelet op het bestreden vonnis, op 21 maart 1979 in hoger beroep gewezen door de Correctionele Rechtbank te Antwerpen ;

I. In zoverre de voorziening gericht is tegen de beslissing waarbij verweerster op de tegen haar ingestelde strafvordering wordt vrijgesproken ;

Overwegende dat eiser, burgerlijke partij die niet in kosten van de strafvordering is veroordeeld, geen hoedanigheid heeft om tegen die beslissing cassatieberoep in te stellen ;

Dat de voorziening niet ontvankelijk is ;

II. In zoverre de voorziening gericht is tegen de beslissing waarbij de rechtbank zich onbevoegd verklaart om kennis te nemen van de civielrechtelijke vordering van eiser :

Over het middel, afgeleid uit de schending van de artikelen 97 van de Grondwet, 1319, 1320, 1322 van het Burgerlijk Wetboek, 12.3.1 en 12.5 van het Wegverkeersreglement,

doordat het vonnis verweerster vrijspreekt van de te haren laste gelegde overtreding van artikel 12.3.1, eerste lid, van het Wegverkeersreglement op grond van het enkel motief dat «uit de elementen van het dossier en inzonder-

heid de verklaringen van de burgerlijke partij (thans eiser) en van beklaagde (thans verweerster) blijkt dat deze laatste op het kruispunt van de Tunnelplaats met de Koekensgracht, links de Koekensgracht wilde indraaien, doch stopte omdat zij de burgerlijke partij zag naderen» en «dat uit deze elementen blijkt dat beklaagde wel de voorrang heeft verleend aan de burgerlijke partij zodat de feiten ten laste van de beklaagde niet bewezen zijn»,

terwijl eiser in zijn conclusie had doen gelden dat verweerster de voorrang in acht moest nemen over de hele breedte van de Koekensgracht, dat zij slechts is gestopt toen zij eisers voertuig opmerkte en verder dan noodzakelijk tot stilstand is gekomen, dat zij niet met de vereiste voorzichtigheid heeft gereden en dat zij te laat heeft gered, dat eiser om die reden verrast werd en de aanrijding niet kon vermijden, dat eiser geen hevig remmaneuver zou hebben uitgevoerd indien zijn doorgang niet plots was belemmerd ; en het vonnis op die conclusie niet antwoordt (schending van artikel 97 van de Grondwet) en de bewijskracht van de conclusie miskent (schending van de artikelen 1319, 1320 en 1322 van het Burgerlijk Wetboek) :

Overwegende dat de bestuurder die voorrang moet verlenen, aan zijn verplichting te kort komt wanneer hij de doorgang van de voorranghebbende bestuurder niet vrijlaat ; dat hij weliswaar, wanneer hij zich wegens de plaatsgesteldheid enkel rekenschap kan geven van de aanwezigheid van een bestuurder op de genaderde weg door deze op te rijden, hij op deze weg mag vooruitkomen, maar hij deze beweging slechts mag uitvoeren in zoverre zulks strikt noodzakelijk is en met de vereiste voorzichtigheid om dit te doen zonder gevaar voor ongevallen, gelet op de plaats, de verwijdering en de snelheid van de andere bestuurder ;

Overwegende dat eiser ten deze in zijn conclusie, tot staving van zijn rechtsvordering, had gewezen op de in het middel uiteengezette foutieve gedragingen van verweerster en namelijk uitdrukkelijk had aangevoerd dat verweerster verder was gereden dan noodzakelijk was om «zicht te krijgen» en «niet met de vereiste voorzichtigheid» het kruispunt was opgereden, zodat hij verrast werd en de aanrijding niet meer kon vermijden ; dat de rechters gehouden waren deze middelen te beantwoorden ;

Overwegende dat het vonnis dat, om te oordelen dat verweerster de voorrang had verleend, zich ertoe beperkt vast te stellen dat verweerster «stopte omdat zij de burgerlijke partij zag naderen» en dat eiser «toen hij beklaagde zag achter de hoek, remde maar op het natte wegdek slipte» geen antwoord op eisers conclusie inhoudt ;

Dat het middel, in zoverre, gegrond is ;

Om die redenen,

Vernietigt het bestreden vonnis in zoverre het met betrekking tot de civielrechtelijke vordering van eiser beslist dat verweerster niet schuldig is aan de haar ten laste gelegde overtreding en zich onbevoegd verklaart ; verworpt de voorziening voor het overige.

Beveelt dat van dit arrest melding zal worden gemaakt op de kant van de gedeeltelijk vernietigde beslissing ; Veroordeelt eiser en verweerster ieder in de helft van de kosten ;

Verwijst de aldus beperkte zaak naar de Correctionele Rechtbank te Mechelen, zitting houdende in hoger beroep.

HOF VAN BEROEP TE ANTWERPEN

7e KAMER — 15 APRIL 1977

Voorzitter : de h. Weyens

Raadsheren : de hh. Lebeer (rapporteur) en De Peuter

Advocaat-generaal : de h. Vervliet

Advocaat : mr. L. Deckers

Vluchtmisdrijf — Onttrekking aan dienstige vaststellingen.

De omstandigheden dat na het ongeval de nummerplaat van het voertuig werd opgetekend en dat de bestuurder een ogenblik ter plaatse is gebleven, om zich daarna zonder meer te verwijderen, noch het feit dat hij zich daarna op aanraden van zijn vrouw naar de rijkswacht heeft begeven, tonen niet voldoende aan dat hij niet het oogmerk zou gehad hebben om zich aan de vaststellingen van alle elementen van het ongeval te onttrekken.

V.

Overwegende dat het hoger beroep van de procureur des Konings te Tongeren regelmatig is naar de vorm en tijdig werd ingesteld, zodat het ontvankelijk voorkomt ;

Overwegende dat al de ten laste van beklaagde gelegde feiten bewezen zijn gebleven ;

dat namelijk, «beklaagde al slapend over zijn stuur door de rijkswacht werd aangetroffen één uur na de feiten ; dat zijn adem sterk naar de drank rook, zijn ogen wazig leken, sommige bewegingen onbeholpen leken en hij er vermoeid uitzag» ; dat zijn bloedalcoholgehalte op het ogenblik der feiten 1,69 ‰ was ; dat hij zelf toegeeft van 10 u. tot zijn vertrek onmiddellijk vóór het ongeval 40 à 50 glazen gewoon bier te hebben verbruikt ; dat zijn rijwijze zelf, namelijk na parkeren aan de zijkant van de rijbaan, deze oprijden bij nadering van een normaal rijdend voertuig dat in het zicht was, geen andere uitleg vindt dan de toestand van dronkenschap waarin hij verkeerde ; dat hij dit trouwens ter zitting toegaf (st. 10) ;

Overwegende dat de omstandigheid dat na het ongeval de nummerplaat van het voertuig van beklaagde werd genoteerd en hij een ogenblik ter plaatse gebleven is, om zich daarna zonder meer te verwijderen, noch het feit dat hij zich daarna op gezegden van zijn vrouw naar de rijkswacht heeft begeven, niet voldoende aantonen dat hij niet het inzicht zou gehad hebben zich aan de vaststellingen van alle elementen van het ongeval te onttrekken ; dat bewezen is dat hij wel degelijk die bedoeling had ;

Overwegende dat de feiten A. en C. de bestanddelen zijn van éénzelfde materiële daad, zodat slechts één straf dient toegepast, de zwaarste ;

(...)

NOOT—Betreffende het vluchtmisdrijf

1. Wie betrokken is in een verkeersongeval op een openbare plaats mag de vlucht niet nemen om zich aan de dienstige vaststellingen te onttrekken, hij moet ter plaatse de vaststellingen afwachten.

De betrokkene zal eventueel moeten aantonen dat hij een geldige reden had om niet ter plaatse te blijven : de zaak

kon in der minne geregeld worden, de nodige hulp moest bijgehaald worden, de verwondingen vereisten een dringende behandeling, e.d. Hij kan zich echter van zijn wettelijke verplichting niet afmaken door het achterlaten van zijn visitekaartje of door het mededelen van zijn identiteit of het opgeven van zijn nummerplaat (Cass., 7 december 1964, *Pas.*, 1965, I, 343 ; Hoge Raad, 15 juni 1971, *N.J.*, 1972, nr. 21 ; Cass. fr., 10 februari 1966, *Rec.dr.pénal*, 1967, 53).

2. De verbalisanten moeten kunnen nagaan of de bestuurder niet onder de invloed van de drank verkeerde, of hij de nodige lichamelijke geschiktheid bezat om een voertuig te besturen, of hij niet oververmoeid was, of hij geen verdovende of hallucinatieverwekkende middelen heeft ingenomen (Cass., 25 maart 1968, *Pas.*, 1968, I, 906 ; J. SPREUTELS, «*Considérations sur le délit de fuite*», *R.D.P.*, 1975-76, 842). Om de nodige vaststellingen omtrent de toestand van de bestuurder te kunnen verrichten, is het onontbeerlijk dat hij ter plaatse blijft tot de verbalisanten hun taak hebben vervuld.

3. Wie zonder wettige reden de plaats van het ongeval verlaat om zich te gaan aanmelden bij de politie of rijkswacht, pleegt niettemin een vluchtmisdrijf van zodra hij doorrijdt na het ongeval (Cass., 25 januari 1978, *Arr. Cass.*, 1978, 628). Wat achteraf gebeurt — berouw, medelijden, vrees — heeft nog slechts belang voor de straftoemeting, het vluchtmisdrijf is dan reeds voltrokken vanaf het ogenblik dat de plaats van het ongeval verlaten werd.

A. Vandeplas

HOF VAN BEROEP TE GENT

3e KAMER — 9 NOVEMBER 1978

Voorzitter : de h. De Prêter

Raadsheren : de hh. Carsau (rapporteur) en Devos

Advocaat-generaal : de h. D'Haenens

Advocaat : mr. Van Hille

Vlees — Bedorven vlees — Overtreding van de wet van 5 september 1952 — 1. Vaststelling van het misdrijf — 2. Monsterneming.

1. Het feit dat bij art. 16 van de wet van 5 september 1952 betreffende de vleeskeuring en de vleeshandel aan de burgemeester of zijn afgevaardigde evenals aan bepaalde agenten van de regering bevoegdheid wordt toegekend om de vaststellingen te doen van de overtreding van deze wet door middel van processen-verbaal die bewijskracht bezitten tot bewijs van het tegendeel, sluit de algemene bevoegdheid niet uit van de hulpofficier van de procureur des Konings, opperwachtmeester van de rijkswacht, om dergelijke vaststellingen te doen.

2. Uit de termen van art. 16, laatste lid, van de wet van 5 september 1952, waarin verwezen wordt naar de wijze of de voorwaarden van monsterneming, kan niet worden afgeleid dat de monsterneming volgens de ter uitvoering van de wet genomen koninklijke besluiten verplicht is. Wanneer de bedorven staat van het in voorraad gehouden vlees gewoon alleen reeds bij het zien ervan en door de geur kan worden vastgesteld, is de monsterneming overbodig.

D.

1. Het feit dat bij artikel 16 van de wet van 5 september 1952 aan de burgemeester of zijn afgevaardigde alsmede aan bepaalde agenten van de regering bevoegdheid wordt toegekend om de vaststellingen te doen van de hier vervolgde misdrijven door middel van processen-verbaal die bewijskracht bezitten tot bewijs van het tegendeel, sluit de algemene bevoegdheid niet uit van de hulpofficier van de procureur des konings, P., opperwachtmeester van de rijkswacht, die in casu, samen met eerste wachtmeester J. de vaststellingen verricht heeft.

2. Uit de termen van artikel 16, laatste lid, van de wet van 5 september 1952, waarbij bepaald wordt dat de wijze en de voorwaarden van de staalneming geregeld worden bij koninklijk besluit, kan niet afgeleid worden dat de staalneming in alle, door deze wet en de ter uitvoering ervan genomen koninklijke besluiten bedoelde gevallen, verplicht is, zodat de gemeenrechtelijke bewijsmiddelen uitgesloten zouden zijn. In zaken van toevoegingen, waarvoor de bewijslevering van de inbreuk de aard en het gehalte daarvan dient te worden opgespoord, is het bij de wet ingerichte bewijsmiddel van staalneming aangewezen, maar in de onderhavige zaak, waar de bedorven staat van het in voorraad gehouden vlees gewoon op het enkel zicht en door de geur kon worden vastgesteld, doet zich eenvoudig geen geval van staalneming voor.

(...)

NOOT—Overtreding van de wet van 5 september 1952 en haar uitvoeringsbesluiten kan buiten de wijze door art. 16, laatste lid, bepaald, volgens gemeenrechtelijke bewijsmiddelen worden bewezen (Cass., 8 juni 1964, *Pas.*, 1964, I, 1070).

ARBEIDSHOF TE GENT

2e KAMER — 19 FEBRUARI 1979

Voorzitter : de h. Van Kerkhove

Raadsheren in sociale zaken : de hh. Halsberghe en Be-
kaart

Substituut-generaal : de h. Kiekens

Advocaat : mr. Bossuyt

Arbeidsvoorziening — Bruggpensioen — C.A.O. nr. 17 van 19 december 1974 — Ogenblik waarop de leeftijdsvoorwaarde (60 jaar) vervuld is — Niet-naleven van overlegprocedure — Effect op het recht van de werknemer — Vordering van het bruggpensioen na beëindiging van de arbeidsovereenkomst.

Een werknemer heeft aanspraak op het bruggpensioen ingesteld bij de C.A.O. nr. 17 wanneer hij, bij het effectief verstrijken van de hem gegeven opzegging, 60 jaar is, ook al heeft hij die leeftijd bij het einde van de arbeidsovereenkomst enkel bereikt omdat de opzeggingsperiode wegens zijn ziekte verlengd werd.

Het niet-nakomen van de overlegprocedure bedoeld bij art. 10 van de C.A.O. nr. 17 brengt de rechten van de

werknemer niet in het gedrang, zelfs al treft de werkgever geen verwijt.

Dat het brugpensioen door de werkgever pas na zijn afdanking gevorderd wordt, heeft geen weerslag op de verschuldigdheid ervan. De rechten ontstaan uit een arbeidsovereenkomst of uit een bij K.B. algemeen verbindend verklaarde C.A.O., vervallen niet bij het einde van de overeenkomst doch door het verstrijken van de normale verjaringstermijn.

Van B. t/ P.V.B.A. Van A.

De appellant was in dienst van de geïntimeerde van 1 oktober 1971 tot en met 28 mei 1975 in de hoedanigheid van autobestuurder tegen 138,60 fr. per uur.

Op 14 februari 1975 ontving hij een regelmatige opzegging, die inging op 17 februari 1975 en verstreek op 15 maart 1975.

De opzegperiode werd echter geschorst wegens ziekte van de appellant gedurende de periode van 12 maart 1975 tot en met 24 mei 1975, zodat luidens artikel 28bis, c, van de wet op het arbeidscontract de opzeggingsperiode diende te worden verlengd tot 28 mei 1975.

De appellant bood zich op 26 mei 1975 op het werk aan, doch werd door de geïntimeerde onmiddellijk afgedankt.

De appellant, geboren op 1 mei 1915, was op dit ogenblik meer dan 60 jaar oud.

Op 6 juni 1975 verzocht de vakbond van appellant schriftelijk om betaling van het brugpensioen aan appellant, hierbij verwijzend naar de collectieve arbeidsovereenkomst van 19 december 1974, bekrachtigd bij koninklijk besluit van 16 januari 1975.

De geïntimeerde voert aan, dat luidens artikel 12 van de collectieve arbeidsovereenkomst nr. 17 van 19 december 1974 de vordering tot betaling van de aanvullende vergoeding slechts kan worden ingesteld door een in de rechten van de werknemer gesubroegeerd garantiorgaan, zodat de vordering van de appellant niet ontvankelijk voorkomt.

Luidens artikel 12 van de voormelde collectieve arbeidsovereenkomst gaan de ondertekende interprofessionele organisaties de verbintenis aan, het sluiten van collectieve arbeidsovereenkomsten in de schoot van de paritaire comités in de hand te werken, waarbij de waarborg en de faciliteiten van vereffening van de aanvullende vergoeding worden geregeld, hetzij in alle toepassingsgevallen van de regeling, hetzij enkel in de hypothese, dat de werkgever in gebreke blijft.

In dat laatste geval zal de werknemer-crediteur van de aanvullende vergoeding op zijn verzoek het garantiorgaan in de rechten laten treden tegen de werkgever, die de vergoeding verschuldigd blijft.

Een dergelijk garantiefonds, als bedoeld in voormeld artikel 12, werd in de schoot van het Nationaal Paritair Comité Houthandel, niet opgericht, zodat het voor de appellant onmogelijk was een niet bestaand orgaan in zijn rechten te subrogeren.

Luidens artikel 4 van dezelfde collectieve arbeidsovereenkomst nr. 17 hebben de bedoelde werknemers recht op een aanvullende vergoeding ten laste van hun laatste werkgever, behalve indien de betaalplicht van de werkgever bij een bij koninklijk besluit algemeen verbindend verklaarde collectieve overeenkomst aan een fonds voor bestaanszekerheid of aan een andere instantie werd overgedragen.

Aangezien noch een dergelijk fonds, noch een dergelijke

instantie werd opgericht, is de vordering van de appellant, in zijn hoedanigheid van werknemer, ontvankelijk.

Om recht te hebben op het brugpensioen moet de werknemer aan de volgende voorwaarden voldoen: 1. ontslagen zijn door de werkgever, behoudens wegens dringende redenen; 2. 60 jaar oud zijn of ouder, zonder de pensioengerechtigde leeftijd te hebben bereikt; 3. recht hebben op werkloosheidsuitkeringen; 4. niet het genot hebben van andere speciale vergoedingen of toelagen wegens afdanking.

Er is tussen de partijen geen betwisting: 1. dat de appellant werd ontslagen zonder dat er dringende redenen voorhanden waren; 2. dat hij ingevolge dit ontslag recht had op werkloosheidsuitkeringen; 3. dat hij geen andere speciale toeslagen of vergoedingen wegens afdanking genoot; 4. dat hij op 1 mei 1975, 60 jaar oud werd, zonder de pensioengerechtigde leeftijd te hebben bereikt.

De beslissing de appellant te ontslaan, werd weliswaar genomen op een tijdstip dat hij nog geen 60 jaar oud was, en de opzeggingstermijn zou normaal verstreken zijn vooraleer hij deze ouderdom bereikte, doch het verloop van de opzegging werd geschorst wegens ziekte.

Ingevolge het bijkomende commentaar bij de collectieve arbeidsovereenkomst nr. 17, tot invoering van een regeling van aanvullende vergoeding ten gunste van sommige bejaarde werknemers, werd in de raadszitting van 29 januari 1976 van de Nationale Arbeidsraad, dat de appreciatie van de leeftijdsvoorwaarde betreft, de volgende tekst bijgevoegd bij de collectieve arbeidsovereenkomst nr. 17 van 19 december 1974: «Wanneer een werknemer wordt ontslagen met een opzeggingstermijn wordt het ontslag geacht in te gaan op het ogenblik van het effectief verstrijken van deze termijn.»

Dit geldt eveneens indien het effectief verstrijken van deze termijn wordt uitgesteld wegens een schorsing van de arbeidsovereenkomst, bijvoorbeeld om reden van arbeidsongeschiktheid wegens ziekte.

Daar het verloop van de opzegging wegens ziekte werd geschorst tot 24 mei 1975, en de appellant bij zijn aanbidding op het werk op 26 mei 1975 onmiddellijk werd afgedankt, was hij op de einddatum van zijn tewerkstelling meer dan 60 jaar oud.

De geïntimeerde voert aan dat het recht op het gevorderd brugpensioen slechts bestaat zodra de werkgever de beslissing heeft genomen de werknemer, die meer dan 60 jaar oud is, te ontslaan, na de in de collectieve overeenkomst bedoelde overlegprocedure te hebben toegepast.

Zij werpt op dat deze overlegprocedure niet plaatshad; dat geen beslissing werd getroffen, waarbij de werknemers werden aangeduid, die met het oog op de aanvullende vergoeding bij voorrang zouden kunnen ontslagen worden, en dat evenmin de afdankingscriteria werden bepaald.

Zij stelt ten slotte dat de appellant door haar niet werd uitgenodigd tot een onderhoud tijdens de werkuren op de zetel van de onderneming en dat de appellant nooit enig bezwaar maakte tegen het door de geïntimeerde voorgenomen ontslag.

Luidens artikel 10 moet de werkgever, alvorens de werknemer te ontslaan, overleg plegen met de vertegenwoordigers van het personeel in de ondernemingsraad, of bij ontstentenis ervan met de syndicale afvaardiging of bij ontstentenis daarvan met de vertegenwoordiger van de representatieve arbeidersorganisaties of bij ontstentenis ervan, met de werknemers van de onderneming.

Dit artikel stelt dat dit gemeen overleg tot doel heeft te beslissen of werknemers die voldoen aan artikel 3, bij voorrang ontslagen kunnen worden.

Ten slotte schrijft dit artikel voor dat de werkgever de werknemer per aangetekende brief uitnodigt tot een onderhoud tijdens de werkuren, waarbij de werknemer de gelegenheid zal hebben zijn eventuele bezwaren kenbaar te maken.

De overlegprocedure, ingesteld door artikel 10 van de collectieve arbeidsovereenkomst nr. 17 werd in casu niet nageleefd.

Het vonnis a quo zegt terecht, dat de overlegprocedure dient te geschieden voordat de opzegging aan de werknemer wordt betekend en dat, waar het niet altijd mogelijk is de datum te kennen waarop het contract effectief wordt beëindigd wat bepalend is om vast te stellen of de werknemer op dat ogenblik de leeftijd van 60 jaar heeft bereikt — de overlegprocedure niet altijd verplicht is.

Normaal kon de werkgever, toen hij de opzegging betekende op 14 februari 1975 eindigend op 15 maart 1975, niet voorzien dat de opzeggingstermijn door vier achtereenvolgende ziekteperiodes zou worden verlengd tot 28 mei 1975.

Het niet volgen van de overlegprocedure kan de geïntimeerde derhalve moeilijk verweten worden, doch dit belet niet dat de niet-naleving ervan, zelfs te goeder trouw, de rechten van de werknemer niet in het gedrang kan brengen.

Artikel 10 voornoemd bevat trouwens alleen verplichtingen voor de werkgever en vereist geen enkel initiatief van de werknemer.

Het vonnis a quo heeft ten slotte, de stelling volgend van de geïntimeerde, geoordeeld de vordering te moeten afwijzen, daar appellant op het ogenblik dat hij zijn aanvraag deed om de aanvullende vergoedingen te bekomen geen werknemer meer was.

De geïntimeerde beroept zich op artikel 2 van de collectieve arbeidsovereenkomst nr. 17 dat bepaalt dat deze overeenkomst van toepassing is op de werknemers, die tewerkgesteld zijn krachtens een arbeidsovereenkomst voor bedienden of een arbeidsovereenkomst voor werklieden, alsmede op de werkgevers die hen tewerkstellen.

Dit artikel beschrijft alleen het toepassingsgebied van deze overeenkomst, doch belet uiteraard niet dat, bij verzuim of onmogelijkheid van naleving van de overlegprocedure, de werknemer na afdanking de aanvullende vergoedingen van zijn laatste werkgever zou kunnen vorderen.

Trouwens, de rechten, ontstaan uit een arbeidsovereenkomst en een bij koninklijk besluit bekrachtigde collectieve arbeidsovereenkomst, vervallen niet bij het einde van de overeenkomst, doch slechts door het verstrijken van de normale verjaringstermijn.

De geïntimeerde heeft trouwens de overeenkomst verbroken drie dagen voor het verstrijken van de opzeggingstermijn, zodat zelfs indien haar redenering gevolgd zou worden, dat de werknemer vóór de beëindiging van de overeenkomst zelf de aanvraag moet doen — quod non — dit door de onmiddellijke afdanking had kunnen worden verhinderd.

In deze omstandigheden komt de vordering van de appellant tot het bekomen van de aanvullende vergoedingen gegrond voor.

(...)

NOOT—Het ten dele hervormde vonnis van de Arbeids-

rechtbank te Brugge van 9 september 1977 verscheen in R. W., 1978-79, 2118.

BURGERLIJKE RECHTBANK TE BRUSSEL

14e KAMER — 12 JANUARI 1977

Voorzitter : de h. Van Malderen

Rechters : mevr. Vaes en de h. Rommel

Openbaar ministerie : de h. Vernimmen

Advocaten : mrs. Mares en De Wachter

Afstamming — Vaststelling — Ontkend kind — Afstamming van moederszijde blijft vaststaan — Moeder behoudt ouderlijk gezag — Vordering op grond van art. 340 b B.W. : moeder van ontkend overspelig kind stelt ze in — Wettelijke periode van de verwekking — Berekening.

Niettegenstaande de ontkenning van het vaderschap blijft de afstamming van moederszijde vaststaan. Een erkenning is niet noodzakelijk om de afstamming vast te stellen.

Aangezien de afstamming langs moederszijde van een ontkend overspelig kind vaststaat, oefent de moeder over haar kind verder het ouderlijk gezag uit, hetgeen haar trouwens door geen enkele wettekst wordt ontzegd.

De moeder kan in die veronderstelling de vordering op grond van art. 340 b B.W. in naam van haar kind instellen.

Het ontkend overspelig kind wordt evenwel niet geassimileerd met het door zijn moeder erkend kind.

De wettelijke periode van de verwekking omvat de periode van (meer dan) 180 dagen tot minder dan 300 dagen vóór de geboorte.

De bepaling van deze periode, zoals ze mogelijk is uit de combinatie van de artt. 312 en 315 B.W., geldt eveneens voor art. 340 b B.W., aangezien de wetgever niet de bedoeling kan hebben gehad verschillende berekeningswijzen van de wettelijke periode van de verwekking voor te schrijven.

S. t/ L.

Overwegende dat eiseres in eigen naam de kosten vordert van bevalling, 2.188 fr. en de kosten van vier weken onderhoud voor haarzelf te rekenen vanaf de bevalling, zijnde het bedrag van 15.000 fr., overeenkomstig artikel 340 c van het Burgerlijk Wetboek ; dat eiseres, handelend in naam en in haar hoedanigheid van wettelijke beheerder van haar minderjarig kind, een uitkering vordert van onderhoud en opvoeding op grond van art. 340 b van het Burgerlijk Wetboek ten bedrage van 2.500 fr. per maand, gekoppeld aan het indexcijfer der kleinhandelsprijzen, vanaf de datum van de geboorte van het kind, zijnde 15 januari 1974 ;

Wat betreft de ontvankelijkheid

Overwegende dat verweerder aanvoert enerzijds dat uit het geseponeerd strafdossier niet blijkt, en zeker niet uit zijn verklaringen, dat hij na 20 maart 1973 met eiseres nog gemeenschap zou hebben gehad, anderzijds dat tussen 15

januari 1974 datum van de geboorte van het kind, en 20 maart 1973, datum van de laatste toegegeven gemeenschap, er precies 301 dagen liggen ;

Overwegende dat verweerder vaststelt dat bijgevolg de door hem bekende geregelde gemeenschap met eiseres ligt buiten de wettelijke conceptieperiode ;

Overwegende dat verweerder laat gelden dat de alimentatievordering, bedoeld bij art. 340 b van het Burgerlijk Wetboek namens het minderjarig kind, slechts kan worden ingeleid door de moeder indien zij over dit kind de ouderlijke macht uitoefent, bv. door het erkend te hebben ; dat in casu eiseres niet bewijst dat zij het overspelig kind heeft erkend en de ouderlijke macht over dit kind uitoefent ; dat derhalve — volgens verweerder — de ingeleide vordering niet ontvankelijk zou zijn ;

Overwegende dat eiseres daartegen inroept dat de exceptie van niet-ontvankelijkheid door verweerder niet in limine litis werd opgeworpen en dat het middel van niet-ontvankelijkheid dus laattijdig is ;

Overwegende dat dient te worden opgemerkt dat de wet niet bepaalt, zoals in sommige andere gevallen (zoals de artt. 88, § 2, en 854 Ger. W.), dat dit middel van niet-ontvankelijkheid in limine litis moet worden opgeworpen ; dat bovendien, in het geval van art. 340 b. B.W., dit middel trouwens de openbare orde raakt ;

Overwegende dat de laattijdigheid van de exceptie derhalve niet in aanmerking kan worden genomen ;

Overwegende dat de exceptie moet afgewezen worden ;

Overwegende inderdaad dat de actie van het kind tot vordering van een alimentatiegeld wel ontvankelijk is, aangezien de filiatie tot de moeder bewezen is door het vonnis van ontkenning van vaderschap van 28 mei 1974 van deze kamer van de Rechtbank van Eerste Aanleg te Brussel, overgeschreven in de registers van de burgerlijke stand te A. op 4 december 1974 ;

Overwegende dat het kind, ten aanzien van hetwelk het vaderschap ontkend werd, zijn statuut van wettig kind verloren heeft en een overspelig kind geworden is wiens afstamming toevallig (door het vonnis) vastgesteld werd ;

Overwegende dat dus vaststaat dat het kind zijn moederlijke afstamming niet verliest maar dat de moederlijke afstamming van aard verandert ; dat zij inderdaad haar wettig karakter verliest en een overspelig karakter krijgt ;

Overwegende dat het kind niet geassimileerd kan worden met een door geen van beide ouders erkend natuurlijk kind ; dat het evenmin het statuut heeft van een (door één ouder — in casu de moeder) erkend natuurlijk kind ;

Overwegende derhalve dat, aangezien de afstamming ten aanzien van de moeder vaststaat, de moeder de ouderlijke macht heeft ; dat trouwens geen enkele wettekst haar dit ontzegt ;

Overwegende dat aangezien de moederlijke afstamming bewezen is, het kind de bijzondere onderhoudsvordering van art. 340 b heeft tegen de waarschijnlijke vader, de medeplichtige aan het overspel (J. Gerlo, *R.W.*, 1974-75, 2517 tot 2522) ;

Overwegende dat de vordering derhalve ontvankelijk is ;

Wat de gegrondheid betreft

Overwegende dat, om overeenkomstig art. 340 b B.W. het geregeld plaatshebben en de algemene bekendheid van de gemeenschap te bewijzen, eiseres gewag maakt van een strafinformatie wegens verlating van de echtelijke woning op klacht van haar echtgenoot ;

Overwegende dat uit het strafdossier blijkt dat partijen hebben samengeleefd tot 21 maart 1973 ; dat op 22 maart 1973 om 10u., tijdens zijn verklaring aan de rijksmacht, verweerder verklaarde dat hij de vorige nacht had doorgebracht bij zijn ouders, d.w.z. de nacht van 21 op 22 maart 1973 ; dat hieruit volgt dat geslachtsbetrekkingen dus mogelijk zijn geweest tot 21 maart 1973 ;

Overwegende dat het kind van eiseres geboren werd op 15 januari 1974 d.i. 300 dagen na 21 maart 1973 ;

Overwegende dat de wettelijke conceptieperiode meer dan 180 dagen en minder dan 300 dagen behelst, zoals de gecombineerde artt. 312 en 315 van het Burgerlijk Wetboek het bepalen daar de wetgever inderdaad voor dezelfde feiten of toestanden onmogelijk twee verschillende berekeningen van de wettelijke conceptieperiode kan hebben voorzien ;

Overwegende dat in casu deze periode juist verstreken was ;

Overwegende dat art. 340 b van het Burgerlijk Wetboek waarbij bepaald wordt dat het bewijs van de geslachts-gemeenschap enkel kan voortvloeien uit een van de in dit artikel vermelde omstandigheden, van openbare orde is (Cass., 11 december 1958, *Pas.*, 1959, I, 379) ;

Overwegende dat geen enkele dergelijke omstandigheid bewezen is ; dat de ingestelde vordering derhalve ongegrond is ;

Overwegende dat de eis bijgevolg afgewezen dient te worden zonder te moeten onderzoeken zoals verweerder het beweert of eiseres van kennelijk wangedrag was tijdens de periode van bevruchting ;

(...)

NOOT—Afstamming — Varia

Bovenstaande beslissing roept een aantal vragen op i.v.m. de vaststelling en de aard van de afstamming.

1) Aan de regel dat niettegenstaande de ontkenning de afstamming van moederszijde vaststaat, voegt het vonnis toe dat die afstamming in dat geval vastgesteld wordt door het vonnis dat de ontkenning van het vaderschap aanneemt. Preciezer ware het te stellen dat de afstamming van moederszijde verder blijft blijken uit de *akte van geboorte* waarin de naam van de moeder voorkomt maar dat het *natuurlijk*, eventueel *overspelig* karakter van die afstamming blijkt uit het vonnis van ontkenning.

2) Laat ons erop wijzen dat een ontkend kind niet noodzakelijk een in overspel verwekt kind is. De rechtbank maakt dit onderscheid niet omdat *in casu* het kind duidelijk tijdens het huwelijk verwekt was. Niet (noodzakelijk) in overspel verwekt zijn de ontkende kinderen, (a) ofwel geboren vóór de 300e dag van het huwelijk, (b) ofwel geboren vanaf de 180e dag na de ontbinding van het huwelijk.

3) Wat ontkende *niet in overspel verwekte* kinderen betreft lijdt het geen twijfel dat hun moeder over hen het ouderlijk gezag uitoefent.

Aangaande *in overspel verwekte* kinderen werd dat traditioneel ontkend. Maar de recentste Belgische rechtspraak en rechtsleer nemen overwegend aan dat in overspel verwekte kinderen onder het ouderlijk gezag staan van de ouder t.o. wie hun afstamming vaststaat (zie referenties in W. DELVA, «De ontkenning van vaderschap», *T.P.R.*, 1975, 308 ; M.-T. MEULDERS-KLEIN, «De la puissance paternelle et de la tutelle légale des parents adultérins»,

J.T., 1968, 321-324 ; *RIGAUX, Les Personnes*, I, nr. 3157).

4) Juist en belangrijk is de door het vonnis geformuleerde regel dat het ontkend overspelig niet geassimileerd wordt met het door zijn moeder erkend kind.

Als men aanneemt dat in overspel verwekte kinderen onder het ouderlijk gezag staan van de ouder wiens afstamming vaststaat, vermindert weliswaar het verschil tussen het gewoon natuurlijk en het overspelig kind, te meer daar men het kind de familienaam van die ouder zal geven. Toch blijft m.n. het erfrecht aan dat kind onthouden.

Daarom neemt men aan dat een ontkend overspelig kind, wiens afstamming van moederszijde vaststaat, door zijn eigen moeder (met de nodige formaliteiten) mag worden erkend als het zich in de voorwaarden van de artt. 331 en 335 B.W. bevindt, niet om de afstamming te doen vaststellen, maar om er de gunstiger voorwaarden van de gewoon-natuurlijke afstamming aan vast te knopen (Rb. Luik, 8 oktober 1972, *J.L.*, 1972-73, 928, *VIEUJEAN*, «Examen de jurisprudence», *R.J.C.B.*, 1978, p. 382, nr. 142 en p. 394, nr. 157).

5) Voor een grondige uiteenzetting van de berekening van de periode van de verwekking — over de berekeningswijze die ze toepast biedt de rechtbank geen bijzonderheden — zie *F. RIGAUX, Les Personnes*, I, nrs. 2473-2498).

J. Pauwels

RECHTBANK VAN KOOPHANDEL TE BRUGGE

2e KAMER — 26 JUNI 1979

Voorzitter : de h. Campers

Advocaten : mrs. Mullie en Van Severen

Nakoming van verbintenissen — tot betaling van een geldsom — Schadevergoeding wegens vertraging in de uitvoering — Bepaling door partijen.

De schadevergoeding wegens vertraging in het betalen van een geldsom kan in principe vrij door partijen in een overeenkomst worden bepaald.

Vennootschap naar Duits recht S. t/ P.V.B.A. K.

Overwegende dat de vordering, zoals beperkt bij de behandeling der zaak en bevestigd in een nota neergelegd op 12 juni 1979, ertoe strekt verweerster te doen veroordelen tot betaling van 16.132 fr., met de proceskosten, dit uit hoofde van nalatigheidsinteressen vanaf 1 mei 1977 tot 10 april 1979 en gerechtelijke interessen van 10 april 1979 tot 1 mei 1979, gezien de betaling van de factuur van 27 april 1977 ten bedrage van 32.264 fr. hangende het geding op 1 mei 1979 ;

Overwegende dat verweerster de gevorderde interessen betwist ;

dat zij hiertoe aanvoert dat interessen à 2 % per maand, of 24 % per jaar, woekerinteressen zijn die niet beantwoorden aan een reële schade ;

dat zij er dan ook toe concludeert dat de gevorderde

interessen moeten worden verminderd tot de wettelijke rentevoet van 8 % en dit vanaf de ingebrekestelling van 16 augustus 1978 ;

dat zij verder opwerpt dat het feit dat zij de factuur van eiseres niet betaalde te wijten is aan de verwarring die hierin bestaat dat zij meende betaald te hebben aan de dochtermaatschappij van eiseres, S., een verwarring die door eiseres in de hand wordt gewerkt door het gebruik van dezelfde naam en dezelfde schrijfwijze en schrijffrant ;

Overwegende dat verweerster in gebreke werd gesteld bij brieven van 16 augustus 1978, 11 september 1979, 19 september 1978, 26 oktober 1978, 6 februari 1979 en 14 maart 1979, die zij niet ontkent te hebben ontvangen noch betwist op 3 oktober 1978 en 3 december 1978 telefonisch betaling te hebben toegezegd ;

dat, indien mogelijk verwarring kan hebben bestaan bij ontvangst van de factuur, deze niet meer aannemelijk voorkomt na ontvangst van de eerste ingebrekestelling, zodat de wanbetaling van verweerster vaststaat ;

Overwegende dat de factuurvoorwaarden, die verweerster niet bewijst te hebben geprotesteerd en die derhalve door haar moeten worden beschouwd als aanvaard, een interest bepalen van 2 % per maand, weliswaar na vervaldatum van de factuur doch zonder eiseres te ontslaan van ingebrekestelling ;

dat moratoire interessen derhalve slechts verschuldigd zijn vanaf de ingebrekestelling van 16 augustus 1978 ;

dat de schadevergoeding wegens vertraging in het betalen van een geldsom in principe vrij door partijen in een overeenkomst kan worden bepaald ;

dat verweerster geen enkel element voorlegt dat toelaat vast te stellen dat een interest van 2 % per maand, vergeleken met een normale interest in de handelswereld in die mate overdreven is dat hij strijdig is met artikel 6, 1131 en 1133 B.W. ;

dat eiseres derhalve, met toepassing van de door verweerster aanvaarde verkoopsvoorwaarden, aanspraak kan maken op moratoire interessen (...).

NOOT—Zie Cass., 7 september 1978, *R.W.*, 1978-79, 2223.

RECHTSPRAAK IN KORT BESTEK

Hof van Cassatie (3e Kamer), 5 juni 1978

Bevoegdheid — Vreemdelingen — Verscheidene verweerders — Oorzaak en voorwerp van de vordering.

«Overwegende dat het arrest (Arbeidshof Brussel, 9 februari 1977) vaststelt dat eisers rechtsvordering 'strekt tot hoofdelijke veroordeling, in solidum de ene bij gebrek aan de andere, ieder voor zijn deel, van de vennootschappen G. en S.G.M. wegens een bijkomende opzeggingsvergoeding, de tegenwaarde in Belgische franken tegen de hoogste dagkoers op de dag van de betaling van 2.310.477 zaïre en

431.105 Belgische frank ; wegens vergoeding voor het verlies bij de herverkoop van roerende goederen, ten belope van 150.000 Belgische frank ; wegens halfjaarlijkse premies 3 x 13.327 Belgische frank, totaal 39.981 Belgische frank ; wegens het verlies van de premie van wederindienstneming van 126.677 Belgische frank' ;

«Overwegende dat uit de vaststellingen van het arrest bovendien blijkt dat beide verwerende vennootschappen op 15 februari 1967 een overeenkomst van technische samenwerking hebben gesloten luidens welke 'de S.G.M. het niet-Afrikaans personeel dat voor de goede werking van de onderneming vereist was zou aanwerven en ter beschikking van G. zou stellen : het (niet-Afrikaans) personeel zou met S.G.M. een overeenkomst van technische samenwerking sluiten die integrerend deel uitmaakt van de arbeidsovereenkomst tussen dit personeel en G. ; dit personeel zou bezoldigd worden door G., de bedragen die ter uitvoering van de overeenkomsten van technische samenwerking aan de betrokkenen zouden worden uitbetaald via S.G.M. en door haar hoe dan ook zouden verschuldigd worden' ; dat op 22 februari 1968 een overeenkomst van technische samenwerking werd gesloten tussen eiser en de S.G.M., krachtens welke laatstgenoemde 'aan de aangestelde (thans eiser) met toepassing van de voormelde overeenkomst van 15 februari 1967 bepaalde bedragen in Belgisch geld voor rekening van G. zou moeten storten' ; dat de op 28 maart 1968 door eiser en de vennootschap G. ondertekende aanwervingsovereenkomst 'bepaalde dat die vennootschap geïntimeerde (thans eiser) als technisch aangestelde voor onbepaalde duur in dienst nam en hem verschillende bedragen in Belgische of Congolese franken zou uitbetalen of doen uitbetalen en dat nu al de bedragen die hoe dan ook aan geïntimeerde verschuldigd waren via de S.G.M. aan hem zouden worden uitbetaald' ;

«Overwegende dat uit die vaststellingen blijkt dat de rechtsvordering met name betrekking had op de bedragen die door de vennootschap G. aan eiser waren verschuldigd, ter uitvoering van zijn arbeidsovereenkomst, en die aan eiser moesten worden betaald voor rekening van G., door de S.G.M., zoniet voor het geheel, dan toch voor de in Belgische franken verschuldigde bedragen ;

«Overwegende dat het arrest niettemin beslist dat 'hoewel ten deze een rechtsband bestaat tussen de S.G.M. en geïntimeerde (thans eiser) en het een enkele vordering betreft, die vordering evenwel geenszins hetzelfde voorwerp heeft ten aanzien van ieder van beide verweersters, aangezien de verplichtingen verschillen die respectievelijk voortvloeien uit de overeenkomsten van 22 februari en 28 maart 1968 en waarvan de aangevoerde niet-uitvoering de oorzaak voor de rechtsvordering vormt' ;

«Dat het arrest daaruit afleidt dat artikel 635, 10°, van het Gerechtelijk Wetboek dat een enkele vordering veronderstelt die jegens elke verweerder hetzelfde voorwerp beoogt, niet toepasselijk is op eisers rechtsvordering ;

«Doch overwegende dat het arrest uit het feit dat de vorderingen tegen de verweersters niet dezelfde oorzaak hadden, niet heeft kunnen afleiden dat ze niet hetzelfde voorwerp hadden ;

«Dat het arrest bijgevolg zijn beslissing niet wettelijk verantwoord heeft volgens welke artikel 635, 10°, van het Gerechtelijk Wetboek niet toepasselijk was op eisers rechtsvordering.»

(Voorzitter-rapporteur : de h. Naulaerts—Advocaat-generaal : de h. Duchatelet—Advocaten : mrs. Fally, Dassesse en Ansiaux—In de zaak : B. t/ G. en S.G.M.)

Hof Brussel (6e Kamer), 17 januari 1979

Hoger beroep — Vermeldingen in de akte van hoger beroep — Plaats, dag en uur van verschijning.

Verweerder in hoger beroep beweerde dat het hoger beroep niet ontvankelijk zou zijn, omdat de akte van hoger beroep niet beantwoordde aan de vermeldingen betreffende plaats, dag en uur van de verschijning, zoals voorgeschreven door de artikelen 1057, 7°, en 1063, 5° Ger. W.

«Overwegende dat de niet-naleving van de door artikelen 1057 en 1063 Ger. W. opgelegde verplichting om in de akte van hoger beroep op straffe van nietigheid de plaats, dag en uur van de verschijning te vermelden, geen verzuim of nalatigheid is betreffende een op straffe van verval of nietigheid voorgeschreven termijn — waarvan sprake in artikel 862, § 1, 1°, Ger. W. — noch daarmee kan worden gelijkgesteld, en de bepalingen van artikel 1063 Ger. W. dat enkel op een niet-naleving van een dagstelling betrekking heeft, niet op straffe van nietigheid zijn voorgeschreven (Cass., 23 mei 1975, R.W., 1975-76, 118 ; Hof Brussel, 19 oktober 1972, R.W., 1972-73, 1525 ; Hof Brussel, 5 mei 1972, R.W., 1972-73, 363 ; Hof Gent, 16 mei 1972, R.W., 1972-73, 1434 ; Hof Luik, 21 juni 1974, R.W., 1974-75, 1258) ;

«Overwegende dat nu ten deze enkel artikel 861 Ger. W. toepassing kan vinden, geïntimeerde niet bewijst noch aanbiedt te bewijzen dat, door het aangeklaagde verzuim zijn belangen geschaad werden, zodat de exceptie van niet-ontvankelijkheid afgewezen dient te worden.»

(Voorzitter : de h. Caron—Raadsheren : Verdoodt en Van Malderen—Substituut-procureur-generaal : de h. Vanosmael—Advocaat : mr. Vanderleenen—In de zaak : S. t/ mr. Vanderleenen q.q.).

Corr. Brussel (24e Kamer), 3 oktober 1973

Zegelverbreking — Zegels aangebracht zonder naleving van de wettelijke vormen.

Beklaagde wordt vervolgd ter zake van : op bevel van het openbaar gezag gelegde zegels opzettelijk verbroken te hebben met de omstandigheid dat hij er de bewaarder van was.

«Overwegende dat de telastlegging niet bewezen is ;

«Overwegende inderdaad dat de verbreking van zegels, aangebracht door de openbare overheid zonder naleving van de wettelijke pleegvormen, niet onder toepassing van de strafwet valt ;

«Overwegende dat het aanbrengen van een rijkszegel of -stempel een essentiële pleegvorm is bij de zegellegging (cf. art. 38 Sv. ; Hof Brussel, 25 maart 1970, R.D.P., 1969-70,

826 ; Corr. Brussel, 3 maart 1970, *R.W.*, 1970-71, 1574, met noot van het openbaar ministerie ; M. Rigaux en P.E. Trousse, *Les crimes et délits du Code pénal*, IV, pp. 503 (504) ;

«Overwegende dat het P.V. nr. 7120 ter zake slechts vermeldt : '... à remarquer que les scellés étaient constitués d'un fil de cuivre munis d'un plomb' ;

«Overwegende bovendien dat het door beklaagde voorgelegde besluit van 19 juni 1970 van de burgemeester niet de handtekening draagt van de gemeentesecretaris (art. 112 Gemeentewet ; *R.P.D.B.*, Tw. Commune, nrs. 843-844) zodat het niet als grondslag kan dienen voor een regelmatige zegellegging.»

(Voorzitter : de h. Van Malderen — Openbaar ministerie : de h. Orbie — In de zaak : Gemeente Anderlecht e.a. t/ T.)

Kh. Brugge (kort geding), 9 juni 1977

Bevoegdheid — Verdrag van 27 september 1968 — Voorlopige of bewarende maatregelen — Bevoegdheidsovereenkomst.

«Overwegende dat de vordering ertoe strekt verweerster te horen veroordelen om tussen te komen in de expertise bevolen bij bevelschrift van 13 maart 1975 in de zaak A.R. 158, en alle bevindingen, adviezen en opinies van de deskundigen gemeen aan verweerster te horen verklaren ;

«Overwegende dat verweerster besluit tot onbevoegdheid, aanvoerend dat op grond van art. 17 (E.E.G.-conventie van 27 september 1968 enkel de rechtbanken te Remscheid (B.R.D.) bevoegd zijn voor geschillen tussen partijen, en verder dat er geen dringende noodzakelijkheid bewezen is, en dat, zo er dringende noodzakelijkheid is, deze enkel het gevolg is van de jarenlange inertie van eiseres zelf ;

«Overwegende dat naar luid van art. 24 van voormeld verdrag voorlopige of bewarende maatregelen, die in de wetgeving van een verdragsluitende Staat voorzien zijn, bij de rechterlijke autoriteiten van die Staat kunnen worden aangevraagd, hetgeen hier ter zake het geval is.»

(Voorzitter : de h. Floré—Advocaten : mrs. Baetens, Leclercq en Dewispelaere—In de zaak : GmbH R. / A.G. B.)

NOOT—Art. 17 van het Bevoegdheids- en Executieverdrag van 27 september 1968 is inderdaad niet van toepassing op de bevoegdheid waarop art. 24 van het verdrag betrekking heeft (A.V.M. STRUYCKEN, «De bevoegdheidsregeling van het Europees Executieverdrag», in *Mededelingen van de Nederlandse vereniging voor internationaal recht*, 1978, nr. 77, p. 40 ; H.E. RAS, «De betekenis van het EEG-executieverdrag voor de rechter van het land waar een onder het verdrag vallende zaak wordt aangebracht», *T.P.R.*, 1975, p. 894). De voorlopige of bewarende maatregelen die in de wetgeving van een verdragsluitende staat voorzien zijn, kunnen bij de rechterlijke autoriteiten van die staat aangevraagd worden, zelfs indien met

zoveel woorden de toepasselijkheid van de bevoegdheidsovereenkomst bij dergelijke maatregelen voorzien werd (H.E. RAS, *a.w.*, p. 910).

Jean Laenens
U.I.A.

Vred. Genk, 27 februari 1979

Huur — Wetten van 24 december 1976 en 27 december 1977 — Huurprijnsbeperking — Handelshuur — Driejaarlijkse herziening van de huurprijs — Werking van de huurprijnsbeperking.

«Eiser verhuurt aan verweerster een handelspand, gelegen (...). De oorspronkelijke huurprijs bedroeg 40.000 fr. per jaar, niet geïndexeerd. Bij vonnis van 4 december 1973 werd de huur op 5.000 fr. per maand gebracht vanaf 1 februari 1974. Bij vonnis van 27 september 1977 werd de huur op 6.500 fr. per maand gebracht vanaf 1 februari 1977 met dien verstande echter dat de wet van 24 december 1976 inzake de economische herstelmaatregelen diende nageleefd.

«De dagvaarding waarbij de driejaarlijkse herziening werd aangevraagd dateert van 24 november 1976. De betwisting beperkt zich thans tot de hoegrootheid van de huurprijs. Eiser vordert de toegelaten wettelijke verhogingen van de huurprijs.

«Art. 8 van de wet van 24 december 1976 bepaalt : 'Elke tussen 1 april 1976 en 31 december 1977 aangevraagde huurprijsverhoging ingevolge de toepassing van art. 6 van de wet van 30 april 1951 betreffende de handelshuurovereenkomsten, kan slechts met ingang van 1 januari 1978 ingaan.'

«De aanvraag werd ingediend op 24 november 1976, dus tussen 1 april 1976 en 31 december 1977, bijgevolg is er voor 1977 geen enkele verhoging toegelaten, zodat de huurprijs in 1977 per maand 5.000 fr. bedraagt.

«Welke is de huurprijs voor 1978 ?

«Art. 2 van de wet van 27 december 1977 bepaalt : 'Niettegenstaande elke bepaling, doch onder voorbehoud van de toepassing van art. 8 der wet van 24 december 1976, mag het bedrag van de huur voor de periode van 1 januari 1978 tot 31 december 1978 niet hoger zijn dan het bedrag zoals het op 30 november 1977 voortvloeit uit de bepalingen van de wet van 24 december 1976, verhoogd met 5 %'.

«In art. 8 wet 24 december 1976 mocht de huurprijsverhoging ingevolge de driejaarlijkse herziening slechts ingaan vanaf 1 januari 1978. In art. 2 wet van 27 december 1977 wordt gezegd dat er 5 % mag worden verhoogd, doch onder voorbehoud van art. 8 der wet van 24 december 1976.

«Bijgevolg dient vanaf 1 januari 1978 de herziene huurprijs ingevolge art. 6 der Handelshuurnet te worden toegepast, zelfs indien het aldus bekomen bedrag hoger ligt dan hetgeen dat voortvloeit uit de verhoging met 5 % toepasselijk op de andere huurovereenkomsten (cf. Pauwels, *Bestendig Handboek Huishuur en Handelshuur*, blz. 124 /8/5, nr. 260sexies).

«Ter uitvoering van het vonnis van 27 september 1977 en met toepassing van art. 2 der wet van 27 december 1977 dient derhalve de huur van 6.500 fr. per maand te worden betaald vanaf 1 januari 1978. Op dit bedrag mag geen enkele

indexatieverhoging meer toegekend worden daar in de huurovereenkomst geen aanpassing aan de index der kleinhandelsprijzen is voorzien.»

(Vrederechter : de h. Deckers — Advocaten : mrs. Vanagt en Vandeurzen — In de zaak : M. t/ N.V. Brouwerij De G.)

EUROPEES RECHT

Overzicht van Rechtspraak van het Hof van Justitie van de Europese Gemeenschappen

Zaak 12/78 — Italiaanse Republiek/Commissie — *Monetaire compenserende bedragen*

De Italiaanse Republiek vordert nietigverklaring van een aantal verordeningen van de Commissie tot instelling van monetaire compenserende bedragen voor granen.

Het geschil betreft de toepassing van het stelsel van monetaire compenserende bedragen op durum tarwe en een aantal daarvan afgeleide produkten die vallen onder een afzonderlijke regeling ex artikel 235 EEG-Verdrag.

De Commissie meent dat het ontbreken van monetaire compenserende bedragen in de zomer van 1977 zowel voor durum tarwe als voor daarvan afgeleide produkten tot moeilijkheden heeft geleid, dat verleggingen van het handelsverkeer van durum tarwe en distorsie van de mededinging voor bepaalde afgeleide produkten waren vastgesteld en dat dit alles nog was verergerd door de sterke verlaging van de beschikbare inheemse durum tarwe en de toegenomen behoefte aan invoer uit derde landen.

Daarom stelde de Commissie bij verordening nr. 2604/77 monetaire compenserende bedragen voor bepaalde produkten (durum tarwe, griesmeel van durum tarwe, meelprodukten enz.) in. Korte tijd later trof de Commissie twee andere verordeningen, een tot afschaffing van de toepassing van compenserende bedragen op transacties gedekt door een certificaat houdende voorfixatie van vóór 26 november 1977 aangevraagde restituties bij uitvoer of heffingen bij invoer, en de andere inhoudende dat de compenserende bedragen voor produkten van tariefpost 10.01 B (harde tarwe (durum)) voor bepaalde in- en uitvoer slechts onder bepaalde voorwaarden zouden worden toegekend.

De Italiaanse regering vorderde nietigverklaring van deze drie verordeningen, doch ging alleen in op verordening nr. 2604/77, omdat volgens haar de beide andere verordeningen daarvan afhingen.

Het eerste middel houdt in dat de Commissie de omstandigheden kennelijk onjuist heeft beoordeeld en de feiten heeft verdraaid.

De Italiaanse regering betoogt dat zich nimmer verstoringen hebben voorgedaan in het handelsverkeer in durum tarwe en gries en dat de betrokken markt niet communautair doch regionaal van aard was ; de Zuidelijke gebieden van de Gemeenschap zouden durum tarwe produce-

ren en verwerken en de Noordelijke gebieden zouden niet worden bevoorradat uit het Zuiden van de Gemeenschap doch uit derde landen ; de beide markten zouden geheel zelfstandig zijn en elkaar niet wederzijds beïnvloeden.

De Commissie kon echter aantonen dat aanzienlijke hoeveelheden durum tarwe uit derde landen waren ingevoerd in het Verenigd Koninkrijk, waar de heffingen in rekeneenheden wegens de zwakke positie van de munteenheid lager waren dan in bepaalde andere landen, en dat aanzienlijke hoeveelheden opnieuw waren geëxporteerd naar België, Nederland en Duitsland, hetgeen meebracht dat de importeurs in deze landen aanzienlijke winsten konden maken door deze verlegging van het handelsverkeer. Dit middel moet dus worden verworpen.

Als tweede en derde middel wordt schending van artikel 1, lid 3, van 's Raads verordening nr. 974/71 en misbruik van bevoegdheid aangevoerd. Deze middelen betreffen de toepasselijkheid van compenserende bedragen op meelprodukten.

De Italiaanse regering voert hiertoe een reeks argumenten aan, onder andere dat meelprodukten typisch industriële verwerkingsprodukten zijn, waarvan het graanbestanddeel van ondergeschikt belang is, dat daarvoor een bijzondere regeling ex artikel 235 EEG-Verdrag bestaat, dat bij de opstelling van de verordening is uitgegaan van voorwaarden waarmee geen rekening had mogen worden gehouden, waardoor de verordening als geheel onwettig is, enz.

De Commissie betoogt dat de distorsie van de mededinging waardoor de markt voor meelprodukten in de Gemeenschap is verstoord, is veroorzaakt :

— door de aanzienlijke waardedaling van de lire, waardoor de producenten van meelprodukten in de andere Lid-Staten niet met de Italiaanse producenten konden concurreren,

— door het lage — nabij de interventieprijs gelegen — prijsniveau van durum tarwe in Italië.

Volgens de gemeenschapsregelingen is ter rechtvaardiging van de toepassing van compenserende bedragen op verwerkte produkten voldoende dat de compenserende bedragen die gelden voor het basisprodukt een belangrijke invloed hebben op de prijs van de verwerkte produkten.

Het staat vast dat zich destijds verstoringen voordeden op de markt voor durum tarwe en een na één bewerking verkregen produkt gries van durumtarwe.

De argumenten van de Italiaanse regering, waarin het bestaan van een gunstiger structuur van de Italiaanse produktiekosten wordt benadrukt, kan dit oordeel van de Commissie, dat de Gemeenschap als geheel betreft, niet aantasten.

De Commissie kan daarom niet worden verweten dat zij haar beoordelingsvrijheid op dit gebied heeft overschreden of haar bevoegdheid heeft gebruikt voor andere doeleinden dan die welke voortvloeien uit verordening nr. 974/71. Het Hof verworpt het beroep en veroordeelt de Italiaanse Republiek in de kosten van het geding.

Zaak 236/78 — Nationaal pensioenfonds voor mijnwerkers/G. Mura — 16 mei 1979 — Prejudiciële zaak — *Sociale zekerheid van migrerende werknemers*.

Het Arbeidshof te Bergen heeft het Hof een vraag gesteld inzake de uitlegging van artikel 46 van verordening nr. 1408/71 in het kader van een geding betreffende de bereke-

ning door het bevoegde Belgische orgaan van het invaliditeitspensioen van een Italiaan die in Frankrijk heeft gewerkt als mijnwerker van 1958 tot 1973, toen hij invalide is geworden.

Mura voldeed in België aan de nationale wettelijke voorwaarden, hij kon namelijk tenminste tien jaar werkzaamheid in de mijnen aantonen. Daarentegen moest hij in Frankrijk ter verkrijging van zijn recht op uitkering een beroep doen op artikel 45 van verordening nr. 1408/71, waarbij ter berekening van zijn uitkering in Frankrijk de in beide Lid-Staten de facto vervulde tijdvakken werden samengeteld, terwijl de Franse uitkering pro rata werd berekend.

Volgens de nationale anti-cumulatiebepalingen en artikel 46 van verordening nr. 1408/71 verminderde het bevoegde Belgische orgaan het invaliditeitspensioen met het in Frankrijk pro rata berekende bedrag en vorderde het teveel betaalde van de betrokkene terug.

Het Arbeidshof te Bergen deelde de twijfel van het Nationaal pensioenfonds voor mijnwerkers omtrent de uitlegging van artikel 46 van verordening nr. 1408/71 en vroeg het Hof om een prejudiciële beslissing over de vraag «of artikel 46, lid 1, tweede alinea, de toepassing van artikel 46, lid 2, sub c, uitsluit ... zulks temeer nu het Hof in het arrest Schaap (zaak 98/77, Jurispr. 1978, blz. 707) weliswaar niet in zijn overwegingen, maar wel in zijn dictum artikel 46 in zijn geheel noemt.»

Het Hof verklaarde voor recht dat ingeval de bepalingen van artikel 46 van verordening nr. 1408/71 voor de werknemer gunstiger zijn dan de bepalingen van de nationale wettelijke regeling krachtens welke hij een pensioen ontvangt, de bepalingen van dat artikel integraal moeten worden toegepast.

Zaak 2/78 — Commissie/Koninkrijk België — 16 mei 1979 — (Interveniënten : Frankrijk, Verenigd Koninkrijk) — *Niet-nakoming van verdragsverplichtingen door een Lid-Staat.*

De Commissie heeft een beroep ingesteld om te doen vaststellen dat het Koninkrijk België, door bij de invoer van gedistilleerd met een aanduiding van oorsprong, dat zich in het vrije verkeer bevindt in een andere Lid-Staat dan het land van oorsprong, voorwaarden met betrekking tot het bewijs van het recht op deze aanduiding te stellen, waaraan moeilijker kan worden voldaan dan aan de voorwaarden die aan deze zelfde produkten worden gesteld wanneer zij rechtstreeks uit het land van oorsprong worden ingevoerd, de krachtens artikel 30 EEG-Verdrag op hem rustende verplichtingen niet is nagekomen. Uit de betrokken Belgische ministeriële beschikking blijkt dat aan de daarin gestelde voorwaarden is voldaan wanneer gedistilleerd met een aanduiding van oorsprong rechtstreeks uit het land van oorsprong wordt ingevoerd in verpakkingen bestemd ter verkoop aan de verbruiker, met een bijzondere sluiting en op deze sluiting alsmede op het etiket bepaalde gegevens omtrent de naam en het door de fabrikant gedeponeerde merk en de vermelding «embouteillé dans le pays d'origine». Deze bepalingen maken deel uit van de Belgische regeling inzake de bescherming van de echtheid van aanduiding van oorsprong.

De aanduiding van oorsprong «Scotch Whisky» is een der aanduidingen die door de Belgische regering is aanvaard ; de moeilijkheden voor het verkrijgen van boven-

genoemd officieel stuk, die bepaalde Belgische importeurs bij import van dit produkt uit een andere Lid-Staat dan het land van oorsprong hebben ondervonden, hebben tot verschillende klachten bij de Commissie geleid. Uit diepgaande studie van de Belgische wetgeving door het Hof van Justitie blijkt dat de Belgische regering een aantal maatregelen heeft genomen ter verzachting van de oorspronkelijke maatregelen.

Herinnerd wordt aan 's Hofs arrest (zaak 8/74, Jurispr. 1974, blz. 837) inzake de vraag of als een maatregel van gelijke werking als een kwantitatieve beperking in de zin van artikel 30 EEG-Verdrag is te beschouwen een nationaal reglementair voorschrift waarin de import van een waar met een benaming van oorsprong wordt verboden, wanneer bij die waar niet een door de regering van het land van export afgegeven officieel stuk is gevoegd waaruit het recht op de benaming van oorsprong blijkt.

Het Hof besliste bij arrest van 11 juni 1974 : «Wanneer een Lid-Staat een certificaat van echtheid verlangt dat door importeurs van het originele produkt dat in een andere Lid-Staat langs reguliere weg in het vrije verkeer gebracht is, minder gemakkelijk kan worden verkregen dan door importeurs die het rechtstreeks uit het land van oorsprong betrekken, is er sprake van een met het Verdrag onverenigbare maatregel van gelijke werking als een kwantitatieve beperking.»

In zijn overwegingen voegde het Hof hieraan toe dat een Staat ter voorkoming van oneerlijke mededinging met betrekking tot de echtheid van de benaming van oorsprong van een produkt slechts redelijke maatregelen mag nemen.

De hoofdvraag in het onderhavige geval is dus of de Belgische maatregelen ter garantie van de authenticiteit van in België ingevoerd gedistilleerd met een benaming van oorsprong onredelijk zijn in die zin, dat zij niet in een redelijke verhouding staan tot deze doelstelling. Het Hof overweegt dat men niet kan zeggen dat het toezicht op de echtheid van een produkt met een benaming van oorsprong door een onderzoek van certificaten van oorsprong die zijn afgegeven in de Lid-Staat waar zij zijn geproduceerd, een onredelijke maatregel vormt in verhouding tot de beoogde garantie van de echtheid van dit produkt.

De Commissie heeft niet overtuigend de stelling van de Belgische regering weerlegd, dat deze liberalisatiemaatregelen hebben bijgedragen tot verbetering van de positie van handelaren die gedistilleerd met een benaming van oorsprong uit een andere Lid-Staat waar zij zich in het vrije verkeer bevinden, in België willen invoeren, in verhouding tot rechtstreekse importeurs. De Commissie heeft slechts aangevoerd dat — ondanks genoemde maatregelen — het door de Belgische regering toegepaste controlesysteem voor de importeur van deze produkten in België steeds grotere moeilijkheden meebrengt dan die welke verbonden zijn aan het door haar voorgestane stelsel van afsluiting en etikettering.

Deze omstandigheid vormt echter op zichzelf geen inbreuk op de verplichtingen die krachtens artikel 30 EEG-Verdrag op het Koninkrijk België rusten.

Het Hof doet uitspraak als volgt :

1. Het beroep wordt verworpen.
2. De Commissie wordt verwezen in de op zaak zelve gevallen kosten.
3. De kosten door de interventies veroorzaakt, worden gecompenseerd in dier voege, dat de Commissie en de interveniërende partijen elk hun eigen kosten dragen.

Zaak 84/78 — A. Tomadini/Administratie van de Italiaanse Staatsfinanciën — 16 mei 1979 — *Monetaire compenserende bedragen*.

De Pretore di Trento heeft het Hof een aantal vragen gesteld over de geldigheid van verordening nr. 2604/77 van de Commissie houdende instelling van monetaire compenserende bedragen voor durum tarwe en daarvan afgeleide produkten.

Verzoeker in het hoofdgeding vorderde voor de Pretore di Trento nietigverklaring van door verweerster in het hoofdgeding (de Administratie der Financiën) geïnde compenserende bedragen ad Lit. 724 200 wegens export van 8 500 kg deegwaren waarin ei is verwerkt, door Tomadini in januari 1978 uit Italië naar de Bondsrepubliek Duitsland.

Het geschil betreft de toepassing van het stelsel van monetaire compenserende bedragen op durum tarwe en een aantal daarvan afgeleide produkten, waarvoor een afzonderlijke regeling ex artikel 235 EEG-Verdrag is getroffen.

De eerste en de tweede vraag van de nationale rechter betreffen rechtsvragen die identiek zijn aan de vragen die zijn behandeld in zaak 12/78 (Italië/Commissie, zie weekoverzicht 13/78).

Dit beroep werd bij arrest van 10 mei 1979 verworpen. Voor deze vragen kan dus worden volstaan met verwijzing naar het arrest in zaak 12/78 : bij onderzoek van de gestelde vragen is niet gebleken van feiten of omstandigheden die de geldigheid van verordening nr. 2604/77 kunnen aantasten.

De derde vraag luidt of, wanneer het Hof de bedoelde verordening geldig verklaart, deze dan van toepassing kan worden geacht op de export na 2 januari 1978 van deegwaren uit Italië naar de andere Lid-Staten en derde landen, ter uitvoering van vóór 25 november 1977, verschijningsdatum van verordening nr. 2604/77, afgesloten contracten in een periode waarin de invoering van enig compenserend bedrag in de betrokken sector niet voorzienbaar was.

De Italiaanse exporteurs hebben, ter bevordering van de afzet van hun produktie in de andere Lid-Staten, langlopende contracten gesloten op een tijdstip waarop zij redelijkerwijs de invoering van monetaire compenserende bedragen op deegwaren niet konden voorzien.

Volgens de Italiaanse producenten vormt de vaststelling van verordening nr. 2604/77, zonder dat overgangsmatregelen worden genomen voor het intercommunautaire handelsverkeer, een schending van het beginsel van het opgewekt vertrouwen.

Het Hof stelt vast dat de Commissie in verband met het beginsel dat het opgewekt vertrouwen moet worden beschermd, heeft bepaald dat op verzoek van de betrokkenen nieuw ingestelde monetaire compenserende bedragen geen toepassing vinden op transacties waarvoor een certificaat is afgegeven houdende voorfixatie van de restitutie bij uitvoer of de heffing bij invoer, welke zijn aangevraagd vóór 26 november 1977, datum van inwerkingtreding van verordening nr. 2604/77.

Bovendien heeft de Commissie door de litigieuze verordening te publiceren op 26 november 1977, hoewel zij eerst in werking zou treden op 2 januari 1978, de rechtsgevolgen van de nieuwe regeling voor lopende transacties verzacht op een wijze die verenigbaar is met de handhaving van de

doelstellingen die worden nagestreefd met de invoering van de monetaire compenserende bedragen.

Het Hof verklaart derhalve voor recht dat, behoudens de in verordening nr. 2792/77 voorziene uitzondering, de bij verordening nr. 2604/77 ingestelde monetaire compenserende bedragen van toepassing zijn op exporten van deegwaren uit Italië naar de andere Lid-Staten en derde landen, die met ingang van 2 januari 1978 worden verricht ter uitvoering van vóór 25 november 1977 gesloten contracten.

Zaak 22/78 — Firma Hugin/Commissie — Mededinging — 31 mei 1979.

De Zweedse firma Hugin en haar Britse dochteronderneming vorderen in rechtstreeks beroep primair nietigverklaring van de beschikking van de Commissie van 8 december 1977 inzake een procedure op grond van artikel 86 van het EEG-Verdrag. Subsidiair vorderen zij nietigverklaring of verlaging van de haar opgelegde boete.

In de beschikking wordt vastgesteld dat de firma Hugin inbreuk heeft gemaakt op artikel 86, lid 1, EEG-Verdrag door te weigeren vervangingsonderdelen voor Hugin Cash Registers aan Liptons Cash Registers, gevestigd te Londen, te leveren buiten haar distributienet. In de overwegingen zegt de Commissie dat Hugin een machtspositie in de zin van artikel 86 heeft, dat zij daarvan misbruik heeft gemaakt en dat daardoor afbreuk kan worden gedaan aan het handelsverkeer tussen Lid-Staten.

De positie van de firma Hugin op de markt

Hoewel de firma Hugin slechts een relatief klein deel van de — zeer competitieve — markt in kasregisters heeft, bezit zij een monopolie voor de vervangingsonderdelen en de service voor door haar vervaardigde machines en een machtspositie voor het onderhoud en de reparatie van Hugin-kasregisters.

Hugins voornaamste argument is dat het leveren van vervangingsonderdelen en de service geen aparte markt vormen, doch een essentieel onderdeel van de mededinging op de markt voor kasregisters als geheel. Dit blijkt volgens de firma Hugin uit het feit dat zij verlies lijdt bij de verlening van service. Voor de beslechting van het onderhavige geschil moet in de eerste plaats de betrokken markt worden bepaald en moet rekening worden gehouden met het feit dat de aan de firma Hugin verweten gedraging bestaat in de weigering vervangingsonderdelen te leveren aan onafhankelijke ondernemingen buiten haar verkoopnet.

Bij onderzoek van de markt voor kasregisters en vervangingsonderdelen blijkt dat het voor de toepasselijkheid van artikel 86 op de onderhavige feiten inderdaad gaat om de markt voor door onafhankelijke firma's benodigde vervangingsonderdelen van Hugin. Voorts moet worden onderzocht of Hugin een machtspositie op deze markt bezit.

Hugin geeft toe dat zij het monopolie bezit voor nieuwe vervangingsonderdelen. Op de markt voor haar eigen vervangingsonderdelen bevindt Hugin zich in een positie die het haar mogelijk maakt haar politiek vast te stellen zonder rekening te houden met voorzieningsbronnen van concurrenten. Niets kan derhalve de conclusie aantasten dat zij op deze markt een machtspositie in de zin van artikel 86 bezit.

Het optreden van de firma Hugin op de markt

De Commissie is van mening dat Hugin misbruik van haar machtspositie heeft gemaakt door te weigeren vervangingsonderdelen aan Liptons en in het algemeen aan wederverkopers te leveren.

Hugin antwoordt dat zij het onderhoud en de reparatie aan zich wil houden, niet omdat het zo lonend is, doch om de goede naam en de betrouwbaarheid van haar kasregisters te behouden tegenover de concurrentie van andere merken, hetgeen volgens haar blijkt uit het feit dat zij service verleent met verlies.

Derhalve moet worden nagegaan of is voldaan aan de voorwaarden die artikel 86 EEG-Verdrag stelt wil de betrokken handeling onder het gemeenschapsrecht vallen en met name of het misbruik van de machtspositie de handel tussen Lid-Staten niet ongunstig kan beïnvloeden. Bij onderzoek van de handelsactiviteiten van de firma Liptons en van de handel in vervangingsonderdelen in het algemeen blijkt dat de handel tussen de Lid-Staten niet ongunstig wordt beïnvloed door de belemmeringen tengevolge van Hugins gedragingen voor de handelsactiviteiten van onafhankelijke firma's die zijn gespecialiseerd in het verlenen van service.

De waarde van de vervaangingsonderdelen zelf is van ondergeschikt belang en het valt niet aan te nemen dat het optreden van Hugin heeft geleid tot verlegging van de handelsstromen, gezien de economische en technische bijzonderheden van de betrokken sector.

Daarom moet worden vastgesteld dat de handel tussen Lid-Staten niet ongunstig is beïnvloed door de handelwijze van Hugin.

Het Hof verklaarde voor recht :

1. De beschikking van de Commissie van 8 december 1977 inzake een procedure op grond van artikel 86 van het EEG-Verdrag (IV/29132 — Hugin/Liptons) wordt nietig verklaard.

2. De Commissie wordt verwezen in de kosten.

Gevoegde zaken 173 en 174/78 — Villano e.a./Eisen- und Stahl-Berufsgenossenschaft te Hannover — 29 mei 1979 — prejudiciële zaak — *Sociale zekerheid voor migrerende werknemers*.

Het Bundessozialgericht heeft het Hof van Justitie de volgende vragen voorgelegd :

«Moet verweerster, een Duits verzekeringsorgaan, krachtens artikel 30, lid 1, van verordening (EEG) nr. 3 van de Raad inzake de sociale zekerheid voor migrerende werknemers en artikel 61, lid 5, van verordening (EEG) nr. 1408/71 van de Raad betreffende de toepassing van de sociale zekerheidsregelingen op loontrekkenden en hun gezinnen die zich binnen de Gemeenschap verplaatsen, een aan verzoeker in Italië overkomen later arbeidsongeval in aanmerking nemen alsof het zich onder de Duitse wettelijke regeling had voorgedaan, wanneer de toekenning van een uitkering aan verzoeker uit hoofde van een eerder arbeidsongeval dat zich onder de Duitse wettelijke regeling heeft voorgedaan, ervan afhangt of de door beide arbeidsongevallen veroorzaakte vermindering van de arbeidsgeschiktheid ten minste 20 % bedraagt (Reichsversicherungsordnung paragraaf 581, Absatz 3, Satz 1).»

Partijen in het geding zijn de sociale verzekeringsorganen en twee Italiaanse werknemers, verzoekers in het hoofdgeding, die beiden in de Bondsrepubliek Duitsland het slacht-

offer van een arbeidsongeval zijn geworden en die, na een tweede arbeidsongeval, ditmaal in Italië, aan de verzekeringsorganen, verweersters in het hoofdgeding, hebben verzocht dit ongeval in aanmerking te nemen om vast te stellen of was voldaan aan de voorwaarden die de Duitse wetgeving stelt voor toekenning van een invaliditeitsuitkering.

Verzoekers in het hoofdgeding beroepen zich naar analogie op een aantal bepalingen van verordeningen nrs. 3 en 1408/71, waarin het bevoegde orgaan wordt verplicht ongevallen of ziekten in aanmerking te nemen, die zich eerder hebben voorgedaan, onder vigeur van de wetgeving van een andere Lid-Staat (doch niet ziekten of ongevallen die zich later hebben voorgedaan).

Deze bepalingen hebben ten doel de werknemer, die het slachtoffer van een of meer ongevallen of ziekten is geworden in een andere Lid-Staat, een gelijke behandeling te waarborgen als de werknemer die zich in dezelfde situatie bevindt, doch die bedoelde Lid-Staat niet heeft verlaten.

Het Hof verklaarde voor recht dat artikel 30, lid 1, van verordening nr. 3 en artikel 61, lid 5, van verordening nr. 1408/71 het bevoegde orgaan van een Lid-Staat niet verplicht rekening te houden met ongevallen of ziekten die zich naderhand hebben voorgedaan onder vigeur van de wetgeving van een andere Lid-Staat, alsof zij zich onder de wetgeving van eerstbedoelde Lid-Staat hadden voorgedaan.

Zaak 182/78 — Ziekenfonds Drente-Platteland/Mevrouw Pierik

De Centrale Raad van Beroep heeft het Hof krachtens artikel 177 EEG-Verdrag verzocht om uitlegging van de bepalingen van verordening nr. 1408/71 van de Raad inzake het recht van «pensioen- of rentetrekkingen» om de voor hun gezondheidstoestand passende behandeling te ondergaan op het grondgebied van een andere Lid-Staat dan die waar zij wonen.

Het Hof heeft reeds gelegenheid gehad zich over deze materie uit te spreken in het arrest van 16 maart 1978 (zaak 117/77, Jurispr. 1977, blz. 829 — weekoverzicht 8/78).

De Nederlandse rechter meende echter dat nog niet alle rechtsvragen die het hoofdgeding opwierp, waren opgelost.

Hij vraagt daarom in de eerste plaats of de bepalingen van artikel 22 van verordening nr. 1408/71, waarin het recht van de «werknemer» op verstrekkingen in natura wordt geregeld, ook toepasselijk zijn op de rechthebbende op een pensioen of rente «die niet of niet meer actief is» en die het bevoegde orgaan toestemming vraagt om zich naar een andere Lid-Staat te begeven dan die waar hij woont, teneinde aldaar een voor zijn gezondheidstoestand passende behandeling te ondergaan.

Het Hof besliste :

1. In het geval van een pensioen- of rentetrekker die recht heeft op verstrekkingen in natura krachtens de wetgeving van een Lid-Staat en die geen beroepswerkzaamheden verricht, wordt het recht om van het bevoegd orgaan toestemming te krijgen om zich naar een andere Lid-Staat te begeven teneinde aldaar een voor zijn gezondheidstoestand passende behandeling te ondergaan, beheerst door de bepalingen van artikel 22, lid 1, sub c, en lid 2, van verordening nr. 1408/71.

Wat de tweede vraag betreft, had het Hof in zijn arrest van

16 maart 1978 voor recht verklaard dat «de in artikel 22, lid 2, tweede alinea, van bedoelde verplichting de krachtens lid 1, sub c, vereiste toestemming te verlenen, zich zowel uitstrekt tot het geval waarin de in een andere Lid-Staat gegeven behandeling doeltreffender is dan de behandeling waarvoor de betrokkene in aanmerking komt in de Lid-Staat waar hij woont, als tot het geval waarin de betrokken handeling niet op het grondgebied van deze laatste staat kan worden gegeven.»

Het Hof besliste thans nader dat, zodra het bevoegde orgaan erkent dat de gewenste behandeling een noodzakelijke en doeltreffende therapie vormt voor de ziekte of aandoening waaraan de betrokkene lijdt, aan de voorwaarden voor toepassing van artikel 22, lid 2, tweede alinea, van verordening nr. 1408/71 is voldaan en dat het bevoegde orgaan de in die bepaling bedoelde en in gevolge lid 1, sub c, van hetzelfde artikel vereiste toestemming niet mag weigeren.

Wat de derde vraag inzake de vergoeding van de verstrekkingen betreft, besliste het Hof dat de woorden «verstrekkingen welke voor rekening van het bevoegde orgaan door het orgaan van de woon- of verblijfplaats worden verleend» in artikel 22, lid 1, sub c-i, van verordening nr. 1408/71 betrekking hebben op elke verstrekking die het orgaan van de Lid-Staat waarheen de betrokkene zich begeeft na de in lid 1, sub c, van dat artikel bedoelde toestemming te hebben verkregen, verlenen, ook indien het krachtens de wettelijke regeling die hij toepast, daartoe niet verplicht is.

Zaak 183/78 — Firma Galster/Hauptzollamt Hamburg-Jonas — 31 mei 1979 — Prejudiciële zaak — *Gemeenschappelijk douanetarief*.

Het Bundesfinanzhof heeft het Hof twee prejudiciële vragen voorgelegd inzake de uitlegging van een aantal bepalingen van het gemeenschappelijk douanetarief betreffende de indeling van in verse toestand bevroren vlees.

Het hoofdgeding betrof de indeling van met het oog op de export «licht gedroogd» en vervolgens «bevroren» vlees.

Het Hof besliste dat het woord «bevroren» in post 02.01 van het gemeenschappelijk douanetarief niet alleen betrekking heeft op in verse toestand bevroren vlees, doch ook op licht gedroogd en vervolgens bevroren vlees, voor zover het deugdelijk en duurzaam behoud daarvan hoofdzakelijk door deze bevriezing wordt gewaarborgd.

Zaak 132/78 — Firma Denkavit (Loire)/ Franse Staat (administratie der douane) — Prejudiciële zaak — *Heffing van gelijke werking als een douanerecht* — 31 mei 1979.

Partijen in het hoofdgeding zijn de Franse douane en een Franse veevoederfabrikant, die een partij reuzel had ingevoerd uit de Bondsrepubliek Duitsland. Het Tribunal d'Instance te Rijsel vraagt thans of de bepalingen van het gemeenschapsrecht (de artikelen 12, 13, 95 EEG-Verdrag en verordening nr. 2759/75 van de Raad houdende gemeenschappelijke ordening der markten in de sector varkensvlees) zich ertegen verzetten dat hierover bij invoer een heffing wordt toegepast die is ingesteld bij de Franse wet van 24 juni 1977 tot instelling van een heffing ter zake van de sanitaire bescherming en ordening der vleesmarkten.

Het Hof verklaarde voor recht : «Vormt een heffing van gelijke werking als een douanerecht in de zin van de artikelen 9, 12 en 13 EEG-Verdrag een heffing die bij invoer wordt toegepast op al dan niet bereid vlees, en met name op partijen reuzel, wanneer soortgelijke binnenlandse producten daarmee niet dan wel volgens afwijkende criteria — mede op grond van een ander belastbaar feit — worden belast.»

WETGEVING

DE JURIDISCHE GRONDSLAGEN VAN DE NOBILITEITSREGELING IN BELGIË

1. In het *Belgisch Staatsblad* van 26 mei 1978 verscheen het koninklijk besluit van 31 januari 1978 houdende oprichting van een consultatieve commissie voor het toekennen van adellijke gunsten. Dit besluit werd genomen ter uitvoering van artikel 75 van de Grondwet dat de Koning machtigt adeldom te verlenen. Het betreft ongetwijfeld een innovatie in de reglementering inzake verlening van adeldom. Deze innovatie is in zeer ruime mate verknocht met een gewijzigde maatschappijvisie. Opzet van deze bijdrage is de nieuwe bepalingen in hun context te situeren. Een summier overzicht van de vigerende regeling wordt daardoor onontbeerlijk.

2. Artikel 75 van de Grondwet verleent de Koning het recht adeldom te verlenen zonder daaraan ooit enig voorrecht te mogen verbinden. Het grondwetsartikel erkent het bestaan van de adel en duidt de Koning als enig mogelijke oorsprong ervan aan. Het adelen betreft een prerogatief van het vorstelijk gezag dat op vrije en soevereine wijze wordt uitgeoefend¹.

¹ «Le droit d'anoblir dérive exclusivement du bon plaisir du Souverain» (ORBAN, *Le droit constitutionnel de la Belgique*, 1906, III, blz. 130, nr. 56).

In tegenstelling tot wat het geval is voor andere prerogatieven van de Koning zoals het muntslaan en het verlenen van militaire orden², is de wetgever niet bevoegd zich in te laten met de nobiliteitsregeling. Het tegendeel aanvaarden zou een schending uitmaken van de artikelen 25, 29 en 75 van de Grondwet. Het feit dat artikel 7 van de wet van 6 augustus 1931 betreffende de parlementaire onverenigbaarheden bepaalt dat er van rechtswege een einde komt aan het mandaat van het parlementslid dat adellijke brieven ontvangt, kan niet worden beschouwd als een ongeoorloofde inmenging van de wetgever op dit gebied. Dit artikel poogt enkel te verhinderen dat parlementsliden tijdens hun mandaat adellijke titels zouden nastreven. Evenmin kunnen de bepalingen van artikel 248 van het Wetboek van registratie-, hypotheek- en griffierechten en artikel 154, § 2, van de wet van 2 januari 1926 als een onrechtmatige inmenging worden beschouwd. Deze bepalingen zijn van louter fiscale aard en beogen het invorderen van respectievelijk de registratie- en kanselarijrechten.

De hoven en rechtbanken kunnen zich evenmin uitspreken over aanvragen tot verlenen van adeldom³. Behoudens de ministeriële medeondertekening die wordt voorgeschreven bij artikel 64 van de Grondwet is de Koning door geen vormvereisten gebonden.

3. Niemand kan het recht opeisen in de adelstand te worden opgenomen daar het alleen de Koning is die naar eigen goeddunken oordeelt over het al of niet toekennen van de nobiliteit. Daarbij is hij geenszins gebonden door overwegingen inzake nationaliteit of geslacht van de betrokkenen. Er bestaat geen enkel juridisch beletsel voor de Vorst de adelstand toe te kennen aan een vreemdeling. Het voorbeeld dat in dit verband het vaakst wordt aangehaald dateert van de bewindperiode van Willem I en betreft de Hertog van Wellington die bij besluit van 8 juli 1815 tot Prins van Waterloo werd verheven⁴. De vreemdeling die tot Belg wordt genaturaliseerd is niet gemachtigd in ons land de in het buitenland verkregen adellijke prerogatieven te voeren zonder toestemming van de Koning. Men spreekt te dien opzichte van een «opneming» in de Belgische adelstand⁵. Anderzijds worden de adellijke titels die in het buitenland aan Belgen worden verleend krachtens artikel 2 van het besluit van 30 april 1853 niet meer bevestigd⁶. De aanvaarding van een adellijke titel uitgereikt door een vreemd Staatshoofd heeft echter niet tot gevolg dat de Belgische nationaliteit wordt verloren⁷.

De Koning mag geen voorrechten aan de adellijke stand verbinden. De praktijk dat de edelen een «ordre équestre» uitmaakten en automatisch een recht van vertegenwoordig-

ging verkregen in de Provinciale Staten is sinds 1830 samen met het Hollands regime definitief verdwenen. Een adellijke titel is in ons land een loutere erekwalificatie geworden die in niets aanleiding geeft tot schending van het in artikel 6 van de Grondwet gehuldigde gelijkheidsbeginsel.

4. Men kan in België toegang krijgen tot de adelstand of gemachtigd worden adellijke titels te voeren volgens twee procédés : de toekenning en de erkenning. Het toekennen van adeldom kan geschieden met of zonder verlenen van een adellijke titel⁸. De betrokkene die tot de adelstand behoort zonder titel is gemachtigd het predicaat «Jonkheer» op zijn naam te laten volgen. Adellijke gunsten kunnen voor de betrokkene persoonlijk worden toegekend of kunnen vatbaar worden gesteld voor erfopvolging. Het is een traditie geworden in België dat alle descendenten van de betrokkene, zonder onderscheid van kunne, toegelaten worden tot de adelstand. Dit is niet het geval wat de titel betreft. Voor zover de titel niet met loutere inachtneming van de persoon is verleend zal hij over het algemeen volgens mannelijk eerstgeboorterecht overgaan. Veel hangt af van de bepalingen van het toekenningsbesluit en de open brieven die erop volgen. De Koning is hierbij door geen enkele regel gebonden.

5. Bij de erkenning gaat het erom de adellijke stand of de titels die onder een vroeger regime gelding hadden, in ere te herstellen. De adelstand alsmede alle bestaande titels werden bij decreten van 19-23 juni 1790 en 27 september-16 oktober 1791 afgeschaft. Noch onder het Hollands regime, noch onder vigueur van onze Grondwet werden zij van rechtswege teruggeschonken aan de betrokkenen of aan hun familie. Daarentegen hebben de adeldom en de adellijke titels die Willem I heeft toegekend en erkend van 1815 tot 1830 ten volle hun gelding behouden⁹.

Inzake erkenning zal het vaak moeilijk vallen een genoegzaam bewijs te leveren van de adellijkheid in hoofde van de voorvadersen op wier afstamming men zich beroept. Adelbrieven en andere authentieke documenten zullen slechts in uitzonderlijke gevallen voorhanden zijn. Vermeldingen van adellijke titels in akten van de burgerlijke stand hebben in dit opzicht slechts de waarde van indicaties daar deze akten slechts de feiten bewijzen die ze vaststellen¹⁰.

Het belang van het onderscheid tussen de toekenning en de erkenning ligt niet zozeer op juridisch vlak doch wordt eerder ingegeven door overwegingen van sentimentele aard¹¹. Een erkenning roept meer luister op dan een toekenning daar het veelal gaat om families wier stamboom vele eeuwen teruggaat en wier naam verknocht blijft met roemruchte gebeurtenissen uit vervlogen tijden.

6. Om rechtsgeldige gevolgen te sorteren moeten zowel

² Een ander vorstelijk prerogatief dat niet door de wet kan worden geregeld is het in artikel 73 van de Grondwet bepaalde genaderrecht.

³ De hoven en de rechtbanken kunnen enkel optreden ter bescherming van de verleende titel (Cass., 7 april 1927, *Pas.*, 1927, I, 194 ; Hof Luik, 9 mei 1878, *Pas.*, 1878, II, 246). De toe- of erkenningsbesluiten kunnen op grond van art. 14 van de bij K.B. van 12 januari 1973 gecoördineerde wetten voor de Raad van State worden bestreden (zie R.v.St., de Wavrin, nr. 9454 van 8 juni 1962).

⁴ BRAAS, *La législation nobiliaire en Belgique*, blz. 140, nr. 144.

⁵ ARENDT en DE RIDDER, *Législation héraldique de Belgique*, blz. 427 e.v.

⁶ ARENDT en DE RIDDER, o.c., blz. 129.

⁷ Cass., 18 april 1882, *Pas.*, 1882, I, 178.

⁸ Op de origine van de titels die heden ten dage gelding hebben gaan wij niet in (zie hiervoor BRAAS, o.c., blz. 65 e.v.). Wij vermelden ze enkel in dalende hiërarchische orde : prins, hertog, markies, graaf, burggraaf, baron, ridder.

⁹ «Pour appartenir à la noblesse et avoir le droit de porter un titre, il faut avoir levé soi-même des lettres patentes, ou descendre d'une personne dont la noblesse ou les titres ont été reconnus ou concédés par Sa Majesté le Roi Guillaume Ier des Pays-Bas de 1815-1830, ou, à partir de cette époque, par Sa Majesté le Roi des Belges» (K.B. van 25 september 1882, *Pasin.*, 1882, blz. 382). Bemerkt dat inzake erkenning de gevolgen niet retroactief werken.

¹⁰ DALLOZ, *Répertoire pratique*, «Noblesse», nr. 45.

¹¹ BRAAS, o.c., blz. 78, nr. 68.

de toekenning als de erkenning bestaan uit twee opeenvolgende en wel onderscheiden handelingen.

a) Adeldom en adellijke titels worden verleend bij koninklijk besluit. In dit besluit wordt de betrokkene verzocht zich op het kabinet van de minister van Buitenlandse Zaken aan te bieden ten einde er zijn open brieven in ontvangst te nemen.

In dit stadium is de adellijke gunst verleend en heeft de persoon in kwestie hierop een recht.

b) Het koninklijk besluit blijft echter zonder enig rechtsgevolg zolang de belanghebbende niet de open brieven heeft gelicht. Het gebruik van de open brieven («lettres patentes») gaat vele eeuwen terug. Naast de open brieven kende men vroeger ook de gesloten brieven. Beide waren ze, zoals dat heden ten dage met de open brieven nog het geval is, ondertekend door de Vorst en met diens zegel bekleed¹².

De brieven worden door de Dienst van Adel van het Ministerie van Buitenlandse Zaken aan de betrokkene overhandigd.

Zij zijn opgesteld conform de bepalingen van het besluit en bevatten naast aanduidingen in verband met de afstamming, de titels en de functies van de betrokkene ook regelingen omtrent de erfopvolging van de toegekende gunsten en het gebruik van het wapenschild. Tevens bevatten zij een clausule van uitvoerbaarheid in de zin van artikel 1 van het K.B. van 26 januari 1822 (*Pasin.*, 1820-1822, p. 190).

In de praktijk kan vanaf het toe- of erkenningsbesluit tot het lichten van de brieven een jaar verlopen. Enkel na een formele ingebrekestelling kan de begunstigde vervallen worden geacht van de adellijke gunst. De tekst van de brieven is definitief. Kanttekeningen zijn uit den boze.

De betekenis van het gebruik van adellijke brieven overschrijdt het vlak van het protocollaire en is voornamelijk van bewijsrechtelijke aard. Door het voorleggen van de brieven komt de nobiliteit immers onomstotelijk vast te staan.

7. Van het ogenblik af dat de brieven zijn gelicht verkrijgt de betrokkene het recht de adellijke titel aan zijn familienaam te voegen. De titel maakt weliswaar geen deel uit van die naam doch geniet als eeraanbrengend accessorium nagenoeg dezelfde bescherming¹³. Indien door het toevoegen van een adellijke titel de familienaam wordt gewijzigd dient de procedure inzake naamverandering geregeld bij de wet van 11-21 germinal jaar XI toepassing te krijgen.

De houder kan een rechtsvordering instellen om zich tegen de aanmatiging van zijn titel door derden te verzetten. Daar het om een burgerlijk recht gaat, zullen de gewone rechtbanken krachtens artikel 92 van de Grondwet bevoegd zijn. Tevens bestraffen de artikelen 230 en 232 van het Strafwetboek het aannemen van een adellijke titel waartoe men niet is gerechtigd¹⁴.

¹² BRAAS, o.c., blz. 81, nr. 73.

¹³ PLANIOL, *Traité élémentaire de droit civil français*, I, nr. 409, DE PAGE, *Traité élémentaire de droit civil belge*, I, blz. 412, nr. 289; *Pandectes belges*, «Noblesse», nr. 17; ORBAN, o.c., 3e deel, blz. 130, nr. 56. Verder Cass., 7 april 1927, *Pas.*, 1927, I, 194.

¹⁴ Het aannemen moet, om strafbaar te zijn, in het openbaar geschieden en met bedrieglijk opzet bv. uit winstbejag of uit ijdelheid (NIJPELS en SERVAIS, *Le code pénal belge interprété*, II, blz. 59, nr. 2; BELTJENS, *Encyclopédie du droit criminel belge*, I, art. 230, nr. 21).

Beschouwd als element van de staat van de persoon is de adellijke titel niet in de handel en kan hij te dien opzichte niet het voorwerp uitmaken van enige transactie, zelfs niet onder leden van dezelfde familie. Hij kan niet worden verkregen of verloren door verjaring¹⁵.

Krachtens het reeds aangehaald artikel 1 van het K.B. van 26 januari 1822 zijn de hoven en de rechtbanken, de notarissen en andere openbare ambtenaren verplicht in hun akten melding te maken van eventuele adellijke titels. Aangenomen wordt dat dit ook dient te geschieden in de akten van de burgerlijke stand.

In de rechtsleer en de rechtspraak is men het hierover nochtans lange tijd oneens geweest¹⁶. Aangenomen wordt dat, aangezien artikel 34 van het Burgerlijk Wetboek onder de verplichte vermeldingen de naam aanduidt en de adellijke titel als ereaccessorium van die naam tot identificatie van de persoon bijdraagt, de adellijke titel wel degelijk in de akten van de burgerlijke stand moet worden opgetekend.

8. Adeldom gaat teniet bij het overlijden van degene aan wie hij voor hem persoonlijk, niet overerfelijk is verleend. Tevens kunnen veroordelingen tot criminele straffen krachtens de artikelen 19 en 31 van het Strafwetboek leiden tot ontzetting of verbod van het recht een adellijke titel te voeren¹⁷.

Intrekking van een verleende adelstand of titel is in principe niet mogelijk daar zulks een straf zou impliceren en het alleen de wet en de rechterlijke macht zijn die krachtens de artikelen 9, 25 en 30 van de Grondwet straffen kunnen opleggen. Niettemin neemt de rechtspraak aan dat de Koning in één enkel geval bevoegd is het toe- of erkenningsbesluit in te trekken, namelijk wanneer de betrokkene valse documenten heeft voorgelegd op welke basis de adeldom werd verleend¹⁸. Het beginsel «*fraus omnia corrumpit*» maakt in dit geval de intrekking mogelijk.

Het verlies van de Belgische nationaliteit impliceert niet noodzakelijkerwijze het verlies van de adelstand en de adellijke titels. Indien de wetgeving van het vreemde land wiens nationaliteit wordt aangenomen zich hiertegen niet verzet zullen de adellijke prerogatieven hun gelding behouden¹⁹.

Renunciatie aan een adellijke titel is toegelaten mits zij in authentieke vorm geschiedt en naderhand wordt aangenomen bij K.B. Dit procédé wordt vaak aangewend om de

¹⁵ BRAAS, o.c., blz. 93, nr. 91; *Pandectes belges*, «Noblesse», nr. 15.

¹⁶ Sommigen vonden dat vermelding niet verplicht was: GIRON, *Dictionnaire de droit administratif et de droit public*, «Noblesse», nr. 8; *Le droit administratif de la Belgique*, 1885, II, nr. 1160; Hof Brussel, 26 mei 1885, *Pas.*, 1885, II, 238; Hof Gent, 30 oktober 1886, *Pas.*, 1887, II, 36; Hof Brussel, 16 mei 1923, *Pas.*, 1923, II, 93. Anderen vonden van wel: *Pandectes belges*, «Actes de l'état civil», nrs. 137-142, WALEFFE, *Répertoire décennal de la jurisprudence belge (1926-1935)*, «Etat civil», nrs. 14-16, Cass., 7 april 1927, *Pas.*, 1927, I, 194; Hof Luik, 9 mei 1878, *Pas.*, 1878, II, 245; Hof Gent, 22 november 1928, *B.J.*, 1929, 113; Rb. Brugge, 7 oktober 1936; *R.W.*, 1936-1937, 867.

¹⁷ De term «titel» in art. 19 Sw. moet in een algemene zin worden opgevat en geacht worden te slaan op de adelstand met of zonder titel (HAUS, *Principes généraux du droit pénal belge*, II, blz. 72, nr. 746).

¹⁸ *R.P.D.B.*, «Noblesse», nr. 32; BRAAS, o.c., blz. 135, nr. 140.

¹⁹ *Pandectes belges*, «Noblesse», nrs. 507 e.v.; *R.P.D.B.*, «Noblesse», nr. 90.

devolutie van een titel zoals die wordt geregeld in de open brieven te laten plaatsvinden zonder dat de betrokkene hiervoor dient te overlijden. Zij is onherroepelijk.

9. Als normaal corollarium van het verlenen van adel wordt in de open brieven het wapenschild aangeduid dat de betrokkene voortaan zal mogen voeren²⁰. Het wapenschild vormt een louter decoratief element dat soms persoonlijk, doch meestal familiaal bezit is. Door de verknochtheid die er bestaat tussen de adellijke stand of titel en het wapenschild heeft grosso modo alles wat in de vorige paragrafen is uiteengezet zijn gelding voor het wapenschild. Er bestaat enkel een controverse over de vraag of het onrechtmatig voeren van een wapenschild naast de burgerlijke vordering ook aanleiding kan geven tot de penale sanctie gesteld bij artikel 230 Sw. Daar in strafzaken een strikte interpretatie geboden is kan het toepassingsgebied van dit artikel bezwaarlijk worden uitgebreid tot de wapenschilden. Niettemin neemt een deel van de rechtsleer aan dat dit wel het geval kan zijn indien men het wapenschild beschouwt als een louter materiële uitdrukking van adeldom²¹. In de praktijk zal het voeren van een wapenschild onrechtmatig zijn en derhalve door artikel 230 bestraft worden indien op bedrieglijke wijze het bezit van een adellijke titel wordt geïnsinueerd door bijvoorbeeld het gebruik van een kroonmotief.

10. Bij besluit van 6 februari 1844 (*Pasin.*, 1844, 57) heeft de Koning een raad van adel (ook heraldieke raad genoemd) opgericht. Het besluit heeft hiermee doortastende wijzigingen aangebracht in het K.B. van 26 september 1843 houdende instelling van een consultatieve commissie voor het nazien van de titels en het onderzoek van de aanvragen tot erkenning van adeldom. De heraldieke raad bestaat uit een zevental vaste leden met beraadslagende stem en een griffier met raadgevende stem. Zij worden benoemd door de Koning op voorstel van de minister van Buitenlandse Zaken. Het betreft overwegend edellieden.

De taken van deze raad zijn uiteenlopend.

a) Hij heeft bij uitstek een adviesbevoegdheid inzake erkenning of bevestiging van adeldom en adellijke titels. Hierbij gaat hij eventueel het bestaan van de adelstand na bij degene die om een uitbreiding van zijn titel verzoekt tot andere familieleden of die de in het buitenland overhandigde adellijke brieven erkend wenst te zien.

b) Hij geeft adviezen in verband met de open brieven die volgen op zowel een toekennings- als op een erkenningsbesluit.

c) Hij houdt de stamlijst der edellieden bij en zorgt ervoor dat de adelbrieven in een register worden opgetekend en in duplo worden bijgehouden.

d) Hij verschaft op aanvraag certificaten aangaande de afstamming en het wapenschild.

e) Hij geeft adviezen over alle vraagstukken die hem worden voorgelegd en die de uitvoering van artikel 75 van de Grondwet betreffen.

De raad kan geen bindende adviezen geven : de Koning handelt bij het eigenlijk verlenen van adeldom zonder bemoeïing van de raad. De consultaties die hij in dat opzicht inwint betreffen meer het administratieve aspect van de procedure. Door de raad te consulteren verkrijgt de Koning

zekerheid omtrent het bestaan van vroegere adeldom bij de verzoeker of diens familie en kan hij beter de gegrondheid van hun beweringen toetsen alvorens over te gaan tot erkenning.

De heraldieke raad wordt sedert 1844 geconsulteerd en heeft aldus een schat aan informatie inzake de adeldom in België nagelaten. Het is gebruikelijk in dat opzicht de benaming «jurisprudentie van de raad van adel» te hanteren²². Deze benaming is enigszins misleidend als men bedenkt dat de raad geen enkele rechtsprekende bevoegdheid ter zake heeft en zich voor het uitbrengen van zijn adviezen enkel een oordeel dient te vormen over de voorgelegde bewijsstukken die een aanvraag tot erkenning moeten staven.

11. Adeldom wordt doorgaans verleend op verzoek van de belanghebbende. Het is uitzonderlijk dat de Koning ambtshalve adellijke gunsten toekent. Door toedoen van het koninklijk besluit van 31 januari 1978 zullen initiatieven van de uitvoerende macht op dit vlak veelvuldiger worden²³.

Het besluit stelt bij het Ministerie van Buitenlandse Zaken een consultatieve commissie voor toekenning van adellijke gunsten in en heft tegelijkertijd het adviescomité op dat bij ministerieel besluit van 14 mei 1934 werd ingericht.

De commissie wordt ermee belast jaarlijks een lijst op te stellen met de namen van Belgische vooraanstaanden en deze lijst door toedoen van de minister, samen met diens adviezen, aan de Koning voor te leggen met het oog op het verlenen van adellijke gunsten. Op de lijst zullen enkel personaliteiten worden vermeld die een ruime staat van persoonlijke verdiensten kunnen voorleggen. Het zou als zodanig aanbeveling verdienen dat de adelstand voor de betrokkene persoonlijk wordt toegekend²⁴.

Qua samenstelling zal de commissie uit ten hoogste 14 leden bestaan die door de Koning worden benoemd uit diverse, en bijgevolg ook niet-adellijke, sociale milieus op voordracht van de minister. Zij zal in haar midden evenveel Nederlandstaligen als Franstaligen tellen. Het voorzitterschap zal, jaarlijks afwisselend, worden waargenomen door één van hen. Het is de leden toegelaten ter voorbereiding van de lijst in eentalige subcommissies samen te komen op voorwaarde dat de definitieve versie in plenaire vergadering wordt opgemaakt. Het secretariaat zal worden waargenomen door de heraldische adviseur van het Ministerie van Buitenlandse Zaken die over een raadgevende stem zal beschikken.

De leden worden benoemd voor een termijn van vier jaar die eenmaal hernieuwbaar is. De ouderdomsgrens is 70 jaar. Gedurende hun mandaat of binnen de vier jaren na het verstrijken ervan kunnen zij niet voorgesteld worden met het oog op het toekennen van adellijke gunsten.

De heterogene samenstelling van de commissie staat er borg voor dat de persoonlijke verdiensten van de kandidaten met kennis van zaken in hun sociale context zullen worden gesitueerd en zullen worden beoordeeld in het licht van de betekenis die ze hebben voor de gemeenschap.

²² In hun werk *Législation héraldique de la Belgique* publiceren Arendt en De Ridder vanaf blz. 393 een coördinatie van deze jurisprudentie.

²³ B.S., van 26 mei 1978 ; err. B.S., van 26 juli 1978.

²⁴ Vgl. het desbetreffende verslag aan de Koning. Daarin wordt tevens de wens uitgedrukt dat vrouwen veelvuldiger worden geadeld.

²⁰ Zie K.B. van 12 december 1838 (niet gepubl.) en K.B. van 19 juni 1957 (B.S., van 26 juni 1957).

²¹ *Pandectes belges*, «Armoiries-armes», nr. 15.

Wellicht zal de adeldominstelling hierdoor in enige mate van haar luister worden ontdaan. Zij zal nochtans ruim voldoende status blijven bieden om door het vleugje ijdelheid dat iedere mens eigen is vurig te worden nagestreefd.

12. De Koning wordt bij het toekennen van adellijke gunsten niet in zijn keuze beperkt tot de personen die op de lijst vermeld staan. Er anders over oordelen zou bezwaarlijk te verzoenen zijn met artikel 75 van de Grondwet. Anderzijds kan de Koning krachtens artikel 3 van het besluit het advies inwinnen van de commissie in gevallen waarin hij adeldom wenst toe te kennen aan personen die zich niet op de lijst bevinden of die zelf dienaangaande een verzoek hebben ingediend. Dit artikel kan ons inziens niet begrepen worden als zou de Koning de commissie om advies kunnen verzoeken inzake erkenning van adeldom. De bestaande procedure van advies inzake erkenning blijft tot de uitsluitende bevoegdheid van de heraldieke raad behoren.

De term «toekenning» die in de tekst van het besluit figureert dient derhalve in strikte zin te worden geïnterpreteerd.

Evenmin kan aangenomen worden dat de commissie adviezen zou kunnen verstrekken in verband met de open brieven die op het besluit van toekenning volgen. Een tekstueel argument bevestigt deze visie. Artikel 3 heeft het over «... gunsten waarvan hij de toekenning overweegt.»

De adviesbevoegdheid van de raad van adel blijft ook op dit gebied intact.

Het voornoemde artikel 3 vermeldt dat de Koning het advies van de commissie kan vragen indien hij de toekenning van adellijke gunsten overweegt «*motu proprio* of *semi-motu proprio*».

Behalve dat het aanwenden van deze Latijnse uitdrukkingen de leesbaarheid van de tekst niet ten goede komt, lijkt mij de terminologie «*semi-motu proprio*» nogal gekunsteld en weinig zinvol. In de rechtsleer noemt men de *motu-proprio* procedure die waarbij de koning ambtshalve optreedt bij het toekennen van de adeldom²⁵. Een *semi-motu proprio* procedure wordt niet vermeld. Door «*semi*» op de gebruikelijke wijze te vertalen moet men tot de conclusie komen dat er een procedure inzake adelverlening bestaat waarbij het ambtshalve optreden van de Koning samengaat met een verzoek van de betrokkene. Een zodanige gevolgtrekking zou, gezien de terminologie, logisch doch onaanvaardbaar zijn. We moeten derhalve aannemen dat met «*semi-motu proprio*» bedoeld wordt de procedure waarbij de betrokkene zelf om de toegang tot de adeldom verzoekt.

13. Zonder al te veel bezwaren kunnen wij stellen dat de rol en de betekenis van de heraldieke raad ongewijzigd zal blijven.

De nieuw opgerichte commissie neemt een zodanige positie in dat de beide advieslichamen buiten elkaars verlengde komen te liggen. Volgens een persoonlijke mening ware het trouwens verkieslijker geweest het begrip «voorstel» te hanteren in de plaats van het begrip «advies» wat de commissie betreft. Meteen zou iedere verwarring met de adviezen van de raad van adel uit de weg zijn geruimd en zou hun andersoortigheid adequater worden benadrukt.

In dezelfde zin ware het logischer geweest te gewagen van «adeldom» («*titres de noblesse*») in plaats van «adel-

lijke gunsten» («*faveurs nobiliaires*») zoals het K.B. van 31 januari 1978 doet. Deze laatste term benadrukt weliswaar het feit dat adeldom geen eigenlijk recht uitmaakt maar steeds een gunst van de uitvoerende macht, maar is niet in overeenstemming met de terminologie van artikel 75 van de Grondwet ter uitvoering waarvan het besluit werd genomen.

Marnix Van Damme
Assistent R.U.G.

BOEKEN

R. DILLEMANS en A. DE MOOR, *Wegwijs in de doolhof van rechten, verplichtingen, voorzieningen*, Davidsfonds, Leuven, tweede volledig bijgewerkte uitg., 1980, 752 p., 530 F.

De auteurs van de juridische volksbrochure *Wegwijs* hebben hun toezegging ingelost dat een nieuwe herwerkte uitgave van het in 1977 verschenen boek binnen drie jaar verwacht mocht worden.

In deze tweede volledig bijgewerkte editie zijn optiek, behandelde materies en medewerkers dezelfde gebleven. De teksten werden aangepast aan de vele wijzigingen die zich op verscheidene gebieden hebben voorgedaan; adressen en telefoonnummers van allerhande diensten waar men voor nadere informatie terecht kan worden gerespectueerd en aangevuld (bv. vrouwencentra, onthaal-tehuizen). Ook het taalgebruik kreeg een grondige schoonmaakbeurt.

Een innovatie is wel dat achteraan het boek voor elk trefwoord de basiswetgeving, de uitvoeringsbesluiten en een beperkte literatuurlijst zijn opgegeven, hetgeen het onderzoekswerk bij meer gedetailleerde studie van een onderwerp zal vergemakkelijken.

Naast de inhoud heeft ook de kleur van de kaft en de prijs een aanpassing ondergaan.

Deze nieuwe *Wegwijs*, waarvan in eerste editie 40.000 exemplaren in acht drukken verspreid werden en die maandenlang nummer één stond op de Vlaamse bestsellerslijst bij de naslagwerken, gaat ongetwijfeld een nieuw succes tegemoet. Wanneer men eenmaal gewoon geraakt is de *Wegwijs* bij de hand te hebben voor het oplossen van allerhande vragen of voor het terugvinden van adressen en telefoonnummers, kan men er niet meer zonder, en niets is zo vervelend dan te moeten werken met voorbijgestreefde uitzettingen, niet aangepaste bedragen, achterhaalde telefoonnummers, enz.

Er is nog te vermelden dat binnenkort ook onze franstalige landgenoten *wegwijs* zullen kunnen geraken in de doolhof van rechten, plichten en voorzieningen.

P. Senaeve

BERICHTEN

Recht en energie aan de Universiteit Antwerpen Programma

14 januari 1980: De heer W. Claes, vice-eerste Minister en minister van Economische zaken, «Nieuw Energiebeleid» + Inleiding: prof. dr. W. Lambrechts, voorzitter Departement

Het Departement Rechten van de U.I. A wijdt het themacollege van het academie jaar 1979-1980 aan het onderwerp: «Recht en energie».

²⁵ BRAAS, o.c., blz. 72, nr. 59.

Rechten — Slotwoord : dr. P. Van Remoortere, voorzitter U.I.A.

21 januari 1980 : ir. J.P. Pauwels, kabinetschef van de Minister van Economische Zaken, dr. G. Van Acker, kabinetschef van de vice-eerste minister, «Structuurhervormingen in de energiesector».

28 januari 1980 : prof. dr. H. Swennen U.I.A., «Belgische juridische organisatie van de energiesector»

4 februari 1980 : prof. ir. P. De Jongh, adjunct-directeur-generaal van het Studiecentrum voor kernenergie, «Institutionele problemen rond het afvalbeheer».

11 februari 1980 : dr. J. da Costa, directeur bij de Belgische Petroleumfederatie, «Aardolie : bevoorrading, stockage, distributie».

18 februari 1980 : dr. M. Aguirre, juridisch adviseur bij Distrigaz, «Gas : bevoorrading, stockage, vervoer en levering, juridische aspecten en taken van Distrigaz.»

25 februari 1980 : ir. R. Medart, dd. voorzitter van de Dienst voor Nijverheidsbevordering, «De Belgische steenkolenindustrie in West-Europees verband».

3 maart 1980 : dr. A. van Innis, bedrijfsjurist Intercom, «De administratieve organisatie van de elektriciteitsdistributie in België».

10 maart 1980 : F. Sonck, adviseur kabinet van de minister van Economische Zaken, «Economische aspecten van de kernenergie»

14 april 1980 : prof. dr. H. Swennen U.I.A., «Bevoorrading en kartelrecht» — prof. dr. W. Lambrechts, U.I.A., «Opeisingsrecht in de energiesector».

21 april 1980 : Ir. G. Spaepen, diensthoofd niet-nucleaire projectontwikkeling S.C.K., «Rationeel energieverbruik in de industrie : een noodzaak, maar ook een nieuwe kans»

28 april 1980 : prof. dr. M. Bossuyt, U.I.A., «Internationale organisatie van de energiesector : o.m. U.N.O. en O.P.E.C.»

5 mei 1980 : prof. dr. P. Eeckman, U.I.A., «Europese organisatie van de energiesector : communautaire regelingen, gemeenschappelijk beleid, Internationaal energieagentschap».

12 mei 1980 : G. De Vogelaere, diensthoofd-Dienst voor Energiebehoud «Voorlichting van de bevolking»

19 mei 1980 : prof. dr. P. Eeckman en prof. dr. H. Swennen : Synthese.

Realia

De colleges vinden plaats in de lokalen van de Aula, eventueel van het gebouw Rechten, op de gestelde data van 17u30 tot 19u30.

De deelneming is kosteloos. Teksten en syllabi kunnen tegen kostprijs aangeschaft worden.

Voor inschrijving en inlichtingen wende men zich tot : secretariaat Departement Rechten, Universiteitsplein 1, 2610 Wilrijk, Tel. 031/28.25.28 (posten 410 en 411)

Parking P3, P2 en P4

TIJDSCHRIFTEN

Revue de Droit Pénal et de Criminologie

lg. 59, nr. 7, juli 1979.

Dr. J. Ley, La Psychiatrie en question ; évolution et perspectives—M. L. Lopez, Le redéploiement et le transfert de la contrainte sociale, du public au privé dans le traitement des déviants—Informations—Bibliographie.

Revue Internationale des Sciences Administratives

Vol. XLV 1979, nr. 2.

G. Flores, Le diagnostic de base en administration publique : une muse au point méthodologique—C. Bamfield, Les systèmes

d'information sur le personnel dans le secteur public—P. Piquemal, Agents publics et droit syndical—A.A.A. Al-Teraifi, Récentes réformes administratives au Soudan—A. Guaita, Les régions dans la constitution espagnole en 1978—O. Sepe, La différenciation dans le traitement des fonctionnaires en Italie—E.P. Morgan, La gestion du développement rural : le cas du Kenya—S.K. Ray, L'administrative Service en Inde : dialectique et dilemme—A. K. Sinha, La construction organisationnelle dans un pays en développement : le cas du Ministère de l'Alimentation en Inde.

Weekblad voor privaatrecht, notariaat en registratie

lg. 110, 13 oktober 1979-5492.

Mr. G. R. Rutgers, De rechtsverhouding tussen advocaat/prokureur en zijn cliënt naar toekomstig recht (III slot)—Mr. G. T. de Jong, Nogmaals, «Nihilbeding» ook voor het huwelijk—mr. T. R. Hidma, Wel degelijk een onaantastbare «Nihilbeding» voor het huwelijk overeen te komen ; een repliek...—mr. R. Kotting, Overzicht der Nederlandse rechtspraak, Internationaal Privaatrecht, Internationale echtscheiding.

Ondernemingsrecht

lg. 22 september 1979.

Prof. mr. H. W. Wertheimer, Het SER-advies inzake het voorstel voor een vijfde richtlijn van de Raad met betrekking tot de structuur van de Naamloze Vennootschap (III slot)—Mr. dr. J.E.D.M. Thielen, Opmerkingen over de naamloze/besloten vennootschap in de prerrechtspersoonlijkheidsperiode—Rechtspraak—Boekbespreking.

Advokatenblad

lg. 59, 12 okt., nr. 16.

De herziening van het echtscheidingsprocesrecht—Eer om eer, loon om loon—Patroon van een stage—Verslag vergaderingen College van Afgevaardigden.

Nederlands Juristenblad

lg. 54, 13 oktober 1979, blz. 797-820.

Drs. J.A.O. Eskes, Niet de kiesraad, maar de kiezers—Mr. J. H. Blauw, Selectie van jonge juristen voor de «Raio-opleiding»—Prof. dr. R.A.V. baron van Haers Olte, Abortus, leven en welzijn—Prof. mr. J.A. Ankum, Verslag rechtstheorie congres te Nijvel—Mr. M.G. Van Hees-Westerduin, Verslag congres «Ombudsman in de psychiatrie»—Mr. F.J. Houwing, Het vereiste van geschrift bij het bedingen van een proeftijd.

Recueil Dalloz

34 cahier, 17 octobre 1979.

Alain Boituzat, Protection du consentement, respect de l'initiative individuelle et droit de préemption en matière de vente immobilière—Jurisprudence—Législation

Revue du Droit Public

4, 1979, juli-augustus

René Capitant, La coutume constitutionnelle—Laurent Richer, La notion de tutelle sur les personnes en droit administratif—Marcel Tercinet, La liberté de manifestation en France. Jacqueline Dutheil de la Rochère et Jeffrey Jowell, Les juges et le contrôle de l'administration en Grande-Bretagne—Yvonne Fortin, Hauts fonctionnaires et superstructures des administrations centrales en Grande-Bretagne—B. Gollnisch-Flourens, L'institution impériale au Japon—Jurisprudence—Bibliographie.

Rechtstheorie

10. Band, 1979, nr. 2.

Hans Kiefner, Lex Frater a fratre. Institution und Rechtsinstitut bei Savigny—Hannu Tapani Klamu, On the so-called Metanorms in Criminal Law—Niklas Luhmann, Selbstreflexion des Rechtssystems, Rechtstheorie in gesellschaftstheoretischer Perspektive—Friedrich-Christian Schroeder, Der «Mechanismus der rechtlichen Regulierung» als Kategorie der Sowjetischen Rechtstheorie.